

מים מסלע - פרשת חיינו של אברהם לבזובסקי

מאת: עופר רגב

טווח ראייתו של האדם מגיע עד קו האופק, המקום בו נושקים זה לזה כיפת השמים ונופי האדמה. אברהם לבזובסקי לא היה ככל האדם, הוא ניחן ביכולת נדירה של התבוננות אל מעבר לאופק. ראה רחוק וחשוב מכך, ראה עמוק. הוא התבונן אל מעבה האדמה וידע לחוש את האוצר הטמון בה, בעומקן של שכבות גיאולוגיות שנרדו משך דורות ועידנים. חש את המים ספוגים בנקבי הסלעים, מים חיים.

מאז ומעולם היו המים יסוד ראשון בחשיבותו לקיום חיים אנושיים. בכל התרבויות, בכל המקומות ובכל הזמנים נהגו הבריות להתפלל לגשמים בעיתם. אברהם לבזובסקי לא היה איש של תפילות אלא איש של מעשים. הוא לא חיכה למים שיומטרו משמים, הוא מצא אותם בלב האדמה.

"חופר בארות" איננו מקצוע מקובל, וודאי כשלא מדובר באדם הממונה מטעם גוף ציבורי עתיר משאבים וכוח. נושא זה מחייב ידע תיאורטי נרחב במגוון תחומים. מהידרולוגיה וגיאולוגיה ועד פיסיקה ומכניקה. באמצעות הידע שחלקו נלמד בבתי האולפנא וחלקו נרכש בניסיונות ממושכים, הוא לומד לפענח את צפונות הנוף המעידים על הימצאותם הקרובה של מים זמינים. לבזובסקי לא הסתפק בידע הטכני וחקר גם טקסטים היסטוריים המספרים כי אי אז, נבעו מים במקומות שונים. נוסף לכך למד כל ביסודיות על מכשירי הקידוח והחפירה והצליח לערוך תחשיבים כלכליים מדוקדקים למבצע בו כל הפרטים - בחזקת נעלם.

אך פרט לידע, חייב להיות חופר הבארות מחונן באישיות מיוחדת. רק אדם נחוש ומאמין בצדקתו נכון לסכן את כספו ואת שמו הטוב, את עתיד משפחתו ואת בריאותו. לגרוס בשיניו אבק וחול, להיחשף לחום היוקד ולנשום אוויר מעמקים טחוב, על-מנת שלבסוף...

לבסוף, עשוי להיות רק בור עמוק וחרב באדמה, ובור עמוק וחרב בנפשו של החופר. הוא חייב להיערך לאכזבה מרה, מופקר לחיצי הלעג ולשבט הביקורת, להתיישר על הממון שירד לטמיון ועל מפחי הנפש שנגרמו לכל מי שניאות להאמין לדבריו של נושא הבשורה.

אך קיים סיכוי אחד, גם אם קלוש, שהסוף יהיה אחר. שלפתע, באבחת מקדח, תפרוץ מבטן האדמה שפעת מים רוננים שכמו המתינו לאיש שיגאל אותם מכלאם. הבאר תהפוך לחלק מן הנוף כאילו הייתה שם מאז ומעולם. מן המים שישאבו ממנה, יושקו שדות פוריים, עצים מניבים, ישתו אדם ובהמה, ישתובבו תינוקות ושמחה גדולה תהיה.

אדמה שחורה

המורה הוותיק ניצב בשולי השדה והרעים בקולו על חבורת הצעירים שהתגודדה מולו, פניהם הפיקו בלבול ומבוכה, הם הרכינו ראשיהם בניסיון לחמוק מעיניו הרושפות של המורה. כל אחד מהם חשש פן יפנה אליו האיש באופן ישיר וישימהו ללעג.

ניכר היה במורה שהוא נהנה מן המעמד. הלוא כך נהג מזה שנים לפתוח את שנת הלימודים בבית הספר לאגרו-קולטורה בקייב. התלמידים, רובם בני עיר, הועמדו לפני ערימת סחי ונדרשו להסביר את טיבה. בכל שנה, נהג המורה להטיח בהם גידופים על חינוכם הבורגני ולא לצמצם ליטול חופן מן הערימה ולהריחו.

אנשי צוות המוסד נעמדו מרחוק והתבוננו בנעשה בהנאה כבושה. ממתניים לראות את פניהם המבועתות של החניכים שייאלצו לגעת בערימת הזבל המצחינה ולהריח מקרוב גללי פרות. אלא שהפעם התרחשו הדברים אחרת. אחד החניכים הרים את ידו וביקש רשות לענות על שאלת המורה. להפתעת כולם, קם התלמיד, ניגש אל הערימה וחפן ממנה מלוא כפותיו. אחר-כך רחרח ביסודיות וכעבור דקה אמר בידענות "זהו זבל פרות אדוני, מעורב ברקבובית של תפוחי אדמה". הוא שב והריח את החופן שבידו והוסיף: "נדמה לי כי זהו זבל משובח למדי".

המורה התקשה להסתיר את תדהמתו. מיום שהוקם המוסד לא קרה עוד כדבר הזה, תמיד נדרש להטיל על תלמידיו מורא בכדי שיעזו לטנף ידיהם ואילו תלמיד חדש זה, ביומו הראשון, כבר צלח את המחסום בפשטות שכזו ובטבעיות.

"איש צעיר" אמר המורה בהערכה שלא אפיינה את שיחו בדרך כלל "נכון לך עתיד נאה כחקלאי". התלמיד, צעיר רחב כתפיים, הניד בראשו לאות תודה. התלמידים האחרים נעצו בו מבט של הערכה מהולה בקנאה. נדמה היה לו שמישהו מהם סינן גם קללה אנטישמית.

כשנרשם אברהם לבזובסקי לבית הספר הגבוה לאגרו-קולטורה בקייב, ידע כי מוטב שיימנע ממשיכת תשומת-לב. הוא היה התלמיד היהודי היחיד בכיתתו ואחד היהודים היחידים שהורשו ללמוד לימודים גבוהים. על-פי גזירת "נומרוס קלאוזוס" הוגבל מניינם של היהודים הרשאים לרכוש השכלה אקדמית. בכך נמנעה מהם היכולת למצות את כישוריהם ונכפתו עליהם חיי דחקות.

רוב היהודים במזרח אירופה הסתופפו בעיירות דלות וימיהם נעו בין ההכרח להישרדות לבין הכמיהה לגאולה. חיים לבזובסקי, אביו של אברהם, לא היה חריג באורח חייו ממיליוני יהודים אחרים בזמן ההוא ובמקום ההוא.

בעל משפחה היה, יש להניח שנישא בשידוך. את פרנסתו מצא בבית מרזח בכפרו לוזובצ'י, ממנו נגזר, כנראה שם משפחתו.

בבית המרזח נהגו לשבת איכרים רוסים ולסבוא להנאתם. לא פעם היו משתכרים ומתירים את חרצובות לשונם. ערב אחד, פרצה בבית המרזח קטטה שהסתיימה ברצח. קרובי הנרצח האשימו את היהודים ברצח וביקשו לנקום את דם אחיהם. לחיים לבזובסקי לא היה לו כל קשר לפרשה, אך דוקא הוא שילם בחייו. חבורת גויים הלומי יין פרצה לבית המרזח והתנפלה על המוזג, עד כי הוכרע למוות.

המשפחה השכולה אספה את שבריה וניסתה להתאושש מן האסון. מותו של האב צרב את חותמו באישיותו של הילד אברהם. הוא הפך לנער קשוח ועיקש. כבר בצעירותו היה נער בעל גוף שרירי וחסון ויצא בגפו לחטוב עצים ביער. כך סייע לפרנסת המשפחה. שריריו המחושלים הקנו לו בטחון כי אם יתקיף אותו יום אחד הגוי, ידע להשיב מלחמה.

הדמות המרכזית בחייו הייתה אמו אהובה, שהוסיפה לנהל את בית המרזח. כמו לא היו דברים מעולם, הוסיפה למלא כוסותיהם של אותם גברים שיכורים ומגודלי זיפים. היא לא הטיחה בהם מעולם את אשמתם, אף כי ידעה שאז, בלילה ההוא, עמדו מנגד ולא נחלצו לעזרת בעלה שנאבק על חייו בהתגוששות מול אחד מחבריהם. היא חסכה כל פרוטה אפשרית למען השכלתו של בנה. אברהם, כך קיוותה האם, לא ימצא את פרנסתו במזיגת יי"ש לאיכרים מבוססים וגסי-רוח.

פרט ללבזובסקי, התגוררו בכפר לוזובצ'י עוד שתי משפחות יהודיות, שפאק ואליוביץ. בין שלוש המשפחות התקיימו קשרי משפחה הדוקים. ברכה, דודתו של אברהם, נישאה לאלחנן אליוביץ. שארי בשרו האחרים העדיפו לצרף לשמם "לבזובסקי" את השם "שפאק", כנראה בכדי להיחלץ באמצעות שינוי השם מחובת הגיוס לצבא הרוסי. הנער אברהם גדל בחברת בני משפחתו, עם רובם שמר על קשר עד אחרון ימיו.

הפריץ של הכפר ביקש להשתיק את פרשת רצח חיים לבזובסקי ובכדי לרצות את המשפחה, הציע להם את עזרתו בקיצור תהליכים ביורוקרטים. אמו של אברהם ביקשה מן הפריץ לסייע במתן אפשרות לרכישת השכלה עבור בנה. מאחר והיה אברהם חרוץ, עקשן וחרוף מוח, התקבל לבית הספר הגבוה בקייב ואף סיים אותו בהצלחה והיה לאגרונום.

העובדה שרכש השכלה לא סייעה לאברהם למצוא פרנסה. הממשל ברוסיה הצארית לא נטה לקבל לשורותיו פקידים יהודים וגם ההזדמנויות ליוזמה עצמאית היו מצומצמות. אברהם הגיע למסקנה כי אין תוחלת בישיבתו ברוסיה. הוא החליט לממש את אמונתו הציונית. בשנת תרע"ג, (1913) קם ועלה לארץ-ישראל בלווית אחות שרה אשר נישאה לימים ללוי יצחק מדורסקי, "אזרח הח'אן" בחדרה. בשנת 1914 הביא לארץ את אמו ואחותו בלהה. כולם גרו במושבה חדרה ואברהם עסק בייבוש ביצות.

אדמה ירוקה

חדרה נוסדה בשנת תרנ"א (1891). עשרות שנים נאבקה במחלת הקדחת, במגיפות, ברעב ובאסונות טבע. בשנת 1915, בעיצומה של המלחמה העולמית, הוכתה בארבה שכלה את כל היבול.

חדרה יכלה לכל הקשיים. כשהגיע לבזובסקי לחדרה, עמדו החיים הציבוריים במושבה בסימן של חילופי דורות. בני המייסדים, אלו ששרדו את הקדחת, השתלבו בהנהגת המקום והפילו בו רוח חדשה, מקורית ותוססת.

שני רבדים הרכיבו את הנוף האנושי בחדרה. איכרים, בעלי נחלות ופועלים שהתפרנסו מעבודה בשדות המושבה בכרמי השקדים שבה ובטיפוח גידולים חקלאיים שונים. בין שתי הקבוצות היו פערים רבים. האיכרים היו אמידים יותר, רובם שומרי מסורת. הפועלים היו צעירים ורווקים, משכילים ובעלי תודעה פוליטית וסוציאליסטית מפותחת.

רבים מראשי הנהגת הפועלים בארץ עברו בחדרה ועבדו בה. המשורר דוד שמעוני אף הקדיש למושבה את הפואמה "ביער בחדרה". הפועלים והאיכרים נקלעו לעימותים לא מעטים שנבעו מהבדלים בגיל, בהשקפה ובאורח חייהם.

לאחר לבטים ודיונים ממושכים הוחלט להקצות שטח לבניית בתים לפועלים בחדרה. המימון לבנייה התקבל מידי החברה היהודית-גרמנית "עזרה":

(NEDUJ NEHCSTUED RED NIEREVSLIH) והבתים נקראו בשמה של האגודה. האזור בו שוכנו הבתים, רח' הגליל, נקרא "בתי עזרה", לימים רחוב הנשיא.

קבוצה נוספת של פועלים התגוררה בחדרה. אלו היו עשרות משפחות מיוצאי תימן. הפועלים הללו, כולם מסורתיים באורח חייהם ואדוקים, עלו לארץ על-פי קריאתו של שליח התנועה הציונית שמואל יבנאלי. התימנים התיישבו בשכונת "נחליאל" וסבלו מעוני ומקשיי תקשורת עם וועד המושבה ותקיפיה.

באחד הימים התרחש עימות אלים בין האיכר וילנסקי לבין התימני זכריה כהן. העניין הובא בפני וועד המושבה שקנס את שני הניצים בקנסות כספיים. דמי הקנס יועדו לטובת יתומים בחדרה ובשכונת נחליאל. מסיבה כלשהי, לא הועבר כסף הקנס לידי היתומים בשכונת נחליאל ובעקבות הפרשה התגברו העימותים בין התימנים לבין המושבה ואף בין תושבי שכונת נחליאל לבין עצמם. בכדי למצוא מוצא מן הסבך מונתה וועדת בדיקה שבראשה עמד אברהם לבזובסקי. פרט לאברהם, היו ארבעה חברי הוועדה מקרב תושבי נחליאל ועוד שניים מראשי הקהל במושבה חדרה.

חיבתו של אברהם לבזובסקי לתושבי השכונה נבעה גם מהערכתו את חריצותם, מסירותם לעבודה ונכונותם למלא כל משימה שהוטלה עליהם. גם במשק ביתו הועסקו חצרן, מטפלות ועובדות ניקיון בני העדה הזו. כל אלה העריצו את אברהם וחשו עצמם כבני משפחה. הם היו שותפים לשמחות ולאירועים חגיגיים. אברהם היה בן-בית בשכונה, אף על פי שלא היה דתי, נהג כבוד במסורת ושימש דמות פוסקת, מקובלת ואהובה. עמם סעד ונהנה מסיפוריהם וממאכליהם.

עד היום הזה קיים קשר בין בנות לבזובסקי ובין צאצאי המשפחות דמתי, חוביישי, ואנה, ערבה ואחרים שהוריהם ליוו את המשפחה גם לאחר מות אברהם.

כאשר נקרא לשמש כפוסק בריבם של התימנים, בחן אברהם את המקרה בכובד ראש וללא משוא פנים. לאחר שחקר ודרש פירסם דו"ח ובו פירט את מסקנתו:

"אחרי שעיינו היטב וחקרנו בגורמים של המריבות במושב נחליאל באנו לידי החלטה כי הגורמים לסכסוכים הם סעדיה בן יעקב, זכריה בן דוד ואברהם עשארי. החלטנו, כדי להרחיק מנחליאל להבא את הסכסוכים, להטיל עונש כספי על האנשים הנ"ל בסכום של עשרים לירות מצריות על כל אחד מהם."

בספר שיצא לרגל יובל השישים לחדרה כתב החוקר אהרן פלדמן (שכינה עצמו בשם "עבר הדני") על שכונת נחליאל וגינה את קיפוחם של התימנים בחדרה. הוא סיפר על התכחשות המוסדות להבטחות שניתנו להם ואת קשיי קליטתם של התימנים:

"השכונה משמשת מקור לכוחות עבודה קבועים וחרוצים ולחומר אנושי היודע להפיק את מיטב התועלת מהעזרה המצומצמת הניתנת לו, אך מסובך ולעתים קשה הגוון העדתי...האשכנזי מקפח וזה תסביך קשה...אף טענות חיוניות הרבה יותר לה: אדמה הובטחה לתימנים וההבטחה לא נתמלאה; טינה זו גוברת והולכת מדי התחזק המתנחל בנחליאל והחל מתבונן בעין פקוחה סביב" העובדה שעבר הדני התנסח במילים חריפות אלה ראויה לתשומת לב מיוחדת. הספר שכתב הוזמן ומומן על-ידי מייסדי חדרה ובכל תקופת כתיבתו עמד עבר הדני תחת שבט בקורתם של וותיקי המושבה. כמקובל, עמדו כולם על המשמר. כל משפחה פעלה, כל אחת בסגנונה, על-כך שזכרה בהיסטוריה המקומית יהיה מכובד וראוי. כולם כאחד ביקשו לרומם את האתוס של חדרה ולהדגישו.

והנה, בפרשת התימנים נקט ההיסטוריון לשון בוטה, גם אם באופן מוסווה, כנגד בני חדרה. מכל תושבי המושבה מצא לנכון לציין לטוב רק שמות ספורים.

"ונמצאו גם מבין האשכנזים חסידים לעדה הזאת. [אחד מהם] אברהם לבזובסקי התמסר לטיפול בתימנים. הוא מונה לשבת בראש וועדה שטיפלה בבעיות שהתגלעו בין בני העדה ובין איכרי המושבה ובהמשך אף התבקש ליישב מחלוקות שפרצו בקרב התימנים עצמם."

בניגוד לציטטות רבות בספר האמור, שנכתבו על סמך עדותם האישית של הנוגעים בדבר שביקשו לרומם את שם, ועל כן הדברים עשויים להיות מוטלים בספק, לבזובסקי לא היה בין החיים כשנכתב הספר וממילא אין לפקפק באמינות הדברים.

עובדה זו מפתיעה שכן אברהם היה יוצא מזרח אירופה, איש צעיר ורווק, תושב חדש במושבה שבה הוותק הוא גורם דומיננטי במדרג החברתי ובעל אורח חיים חילוני. למרות כל העובדות הללו מונה כשופט, בורר ומפשר של עדה סגורה, מסורתית ופטריארכלית. התימנים קבלו את דעתו אף שלא היה מצוי בשפתם ובמנהגייהם.

כחלק מתהליך ההתארגנות של הישוב היהודי, נקבע כי עניינים משפטיים יידונו בתוך המושבות, מבלי שיזקקו המתדיינים לערכאות העות'מניים, מוכי הסיאוב והשחיתות. על-פי רוב עסקו השופטים את שני בעלי הדין ודרשו מהם, בגלוי ובהסתר, שוחד מלוא החופן בכדי שיפסקו לטובתם.

בכל אחת מן המושבות מונו שופטים שהיו מקובלים על כלל הציבור. אנשים שקולים וישרים באורחותיהם. כנהוג, נמנו עם השופטים האזרחים הוותיקים והמבוגרים על-פי גילם. באופן מפתיע, דווקא אברהם לבזובסקי מונה כשופט במושבה חדרה. הוא, שלא נמנה עם המייסדים, צעיר בגילו, נטול קשרים והשפעה, נבחר למשרה הציבורית הרמה בקהילה, וזכה לאמונם של אנשים שנודעו כקשוחים ודעתנים.

למרות זאת, לא ביסס עדיין את מצבו החומרי. בתקופה זו, עדין היה חסר דיור של קבע ועל-כן פנה לוועד המושבה, בלשון מרוממת, בבקשה שיינתן לו להשתכן באחד מ"בתי עזרה".

בן פחות מעשרים שנה היה בעת שהגיש את הבקשה לוועד המושבה. ממסמך זה ניתן ללמוד כי הגיע לחדרה שנה קודם לכן וכבר ידע עברית באופן שאפשר לו לנסח מכתב בתחביר ובכתיב נכון.

את ידיעותיו בשפה העברית רכש באמצעות קריאת ספרים ובהם גם ספרי דקדוק עברי. הוא היה בעל כשרון לשפות, דיבר באופן שוטף רוסית, אוקראינית ואידיש אותן רכש מבית הוריו, בנוסף לכך ידע אנגלית, צרפתית ואיטלקית, שפות שרכש בכוחות עצמו. כשרון זה לשפות סייע לו בהמשך דרכו. בזכות ידיעתו ובקיאותו בשפה הערבית על-בורייה, בשל התמצאותו בדיאלקטים שאפיינו כל אזור בארץ, ובגין הליכותיו והכבוד שנהג בהם- זכה בהערצתם ובאמונם המלא של שכניו הערביים. בעת ביקורם במשרד של אבא, נהנו מקבלת פנים מכובדת ומאוירה של "שבת אחים" בניחותא, על ספל קפה ותקרובת ביתית. היחס היה הדדי: ליום הולדת של הבנות דאגו להביא שי מתנובת ביתם: שפע של פירות, אבטיחי קיץ סגלגלים ואפילו גדי רך. אמא לא עלצה, בלשון המעטה, למחות אלו.

אדונים נכבדים!

הנני מביע בזה את בקשתי לשים לב אל דברי אלה ולא להשיב אותם ריקם:

למרות שהנני במושבה הזאת - ובארץ בכלל רק ירחי מספר עם משפחתי, בכל זאת הנני מרגיש בי די אומץ וכוח לעבוד ולהיות תושב מושבתכם.

משפחתי הקטנה מתפרנסת מיגיע כפיה והיא מוכנה תמיד לעבודה. משלמים אנחנו 20 פרנק שכר דירה מדי חדש בחדשו ובשמעי כי אחדים מעשרת הקנדידטים ל"בתי עזרא" עוזבים את חדרה מפני איזה סבות, הנני מתכבד בזה לפנות אליכם ולהציע את הקנדידטוריה שלי בין הרשומים לקבל בית מבתי עזרא עם מספר דונמי האדמה הקצובים. הנני מרגיש בי די כוח להישאר תושב נאמן ביניכם והנני מקווה כי בקשתי זו לא תשוב ריקם.

בכבוד ובברכת ציון א. לבזובסקי

הבקשה נעתרה. הוועד הקצה מגרש ואברהם לבזובסקי בנה לעצמו צריף במקום בו הצטלבו הרחובות שייקראו לימים "הרצל" ו"הנשיא". הוא התערה במושבה, רכש חלקת אדמה והחל לעבדה. חקלאי חרוץ היה וראה ברכה בעמלו, עד כמה שניתן היה לראות ברכה באותם ימים שבישרו את התפוררותו המוחלטת של השלטון העות'מני.

ובתוך כך באה המלחמה העולמית, זו שתקרא לימים "הראשונה". ימים פראיים ונטולי תקווה. כל יום העמיק את הייאוש והדחיק את התקוות לעתיד טוב. צרה רדפה צרה, בשנת 1915 פשתה מכת ארבה וחיסלה כמעט את כל היבולים. הטורקים חריו את תגרת ידם והחרימו רכוש, בהמות וכלי עבודה. בפסח 1917 גורשו מאות יהודים מבתיהם בתל-אביב ובסביבותיה, רבים מהם הגיעו לחדרה. המושבה שבקושי קיימה עצמה, נאלצה לחלוק את המועט עם הפליטים.

בקרב בני הישוב העברי פרצה מחלוקת סביב שאלת ה"התעתמנות", כלומר אימוץ האזרחות הטורקית, על כל המשתמע מכך. הברירה הייתה אכזרית. מי שלא קיבל על עצמו את האזרחות הטורקית, היה נתון בסכנת גירוש או כליאה. הקונסוליות הזרות סגרו את משרדיהן בארץ ולא היו מסוגלות להגן על זכויות אזרחיהן כבעבר. מצד שני, מי שבחר להיות אזרח טורקי, קיבל צו-גיוס לצבא שמשמעותו יציאה לשירות ממושך, מפרך, בתנאים עלובים שכללו רעב והשפלות. אברהם לבזובסקי החליט לבחור באפשרות השנייה וקיבל על עצמו את האזרחות העות'מנית כבר בשנת 1914. לימים נהגו כמוהו גם אמו ואחותו בלה.

אחדים מבני "הדור השני" של חדרה הצטרפו להתארגנות חשאית שנועדה לסייע לאנגלים לכבוש את הארץ מידי הטורקים. הבולט בהם היה אבשלום פיינברג, אינטלקטואל ולוחם, משורר ואיש-

ציבור. אבשלום ניהל בחדרה את תחנת הניסיונות החקלאית של אהרן אהרנסון, מדינאי ואגרונום בעל שם עולמי, מגלה אם החיטה.

תקופת מלחמת העולם הראשונה הייתה הרת גורל ודרמטית עבור כלל יושבי ארץ-ישראל. בשתי המושבות הוותיקות, חדרה וזכרון-יעקב, פעלו הארגון החשאי "ניל"יי" ו"השומר", שנרדפו על-ידי השלטון העות'מני. פעולותיהם נגד חוקי הממשל היו לטורקים לצנינים. בשל כך היה ארגון ניל"יי (ר"ת: נצח ישראל לא ישקר) - מחתרתי. חבריו העבירו מידע רב על פעילות הצבא הטורקי לידי הבריטים, ערב כיבוש הארץ על ידיהם.

בכרוך ישבו חברי ארגון ה"שומר", שאיגד את שומרי המושבות ולא נחשב לארגון מחתרתי. חבריו שמרו על רכוש התושבים מפני גנבות השבטים הערבים, ודאגו להגנת היישובים מפני הפורעים.

אברהם לבזובסקי, נשא עמו דרך קבע, אקדח ברשיון הממשל הבריטי. הוא לא נמנה עם אנשי "השומר" ואף לא עם אנשי "ניל"יי", כנראה משום שלא השתייך לאף אחד מן החוגים החברתיים המצומצמים שמהם התגבשו המחתרות. הוא תרם באופן ממשי לחוסנה של המושבה במסגרת פעילותו ב"הגנה" וביזמתו האישית.

וכך סיפר יעקב אייזנברג, בן למשפחה חדרתית וותיקה: "כידוע במושבה דאז, הורי היו קומוניסטים. הדבר הובא לידיעת השלטונות הבריטים, שהורו על גירושנו מן הארץ, לאלתר. באישון לילה הופיע מלאך גואל לביתנו הישן, שבסמטת הגיבורים תרנ"א. דחס אותנו במכוניתו והסיענו למקום מסתור. היה זה, כמובן, אברהם לבזובסקי. מחשש להלשנות, הורה לנו להמנע מלצאת החוצה. הורי, אחי הצעירים ואני, אפופי פחד וחששות לגורלנו, מלאנו הוראותיו. שבועות מספר הסתתרנו באחד מבתי לבזובסקי, שליך כרכור. אברהם דאג למזונותינו ולכל צרכינו עד שחלפה הסכנה. אבי ז"ל שנפטר זה מכבר, בשכבו על ערש דווי, ראה עצמו חייב את חיו שלו ושל כל בני ביתו, למי שסיכן עצמו למענם. גם לאחר שחלפו ששים שנה, ביקש המספר, יעקב א. כי פרשה זו תוזכר בתולדות הימים. יזמה ותרומה לקהילה בעת מצוקת המזון ועל סף הרעב, הוכיח אברהם לבזובסקי בתושיה רבה: הוא חקר חלקת אדמה וזרע בה ירקות ובכך סייע למניעת רעב במושבה בימים בהם נאנקו כל יושבי הארץ בשל מחסור במזון. גם פעילות זו שלא הייתה הרואית כלל ועיקר אך הייתה מעשה בעתו, לא נעלמה מעיניו של עבר הדני: "בשנות המלחמה לא שבת, כי ביקש לו קרקע פנויה לזרוע עליה ירקות".

ככל שהפכה תבוסתם של הטורקים לוודאית, התגבר סבלה של חדרה. במוצאי חג הסוכות פשטו הטורקים על המושבה בשל החשד, שהיה סביר למדי, שהיא משמשת מסתור ללוחמי ניל"יי. בני המושבה חוו התעללויות מזעזעות והיה חשש לעצם קיומה. בינתיים התקדמו הבריטים מכיוון המדבר ובחג החנוכה כבר כבשו את ירושלים וחנו על גדתו הדרומית של נהר הירקון. השלטון העות'מני ניצב על סף התרסקותו המוחלטת, אך הוסיף לשלוט בארץ-ישראל, באורח פורמלי, עוד שנה נוספת. בחודש אוקטובר 1918 נכנעו הטורקים וארץ-ישראל באה לעידן חדש בתולדותיה.

העידן החדש

הארץ נרגעה. הימים שבהם ריחפה תחושת האבדון היו לזיכרונות רחוקים. אבשלום פינברג לא שב. מותו נותר עלום. במאי 1919 נעלם אהרן אהרנסון כשטס מעל תעלת לאמנש. גם נסיבות מותו לא הובררו מעולם. המשתלה המטופחת שהקימו אהרן אהרנסון ואבשלום פינברג במרכז חדרה נותרה ללא טיפוח.

אברהם לבזובסקי, כמו כל יושבי הארץ, חש התפעמות נוכח הימים החדשים שבאו. המנדט הבריטי הניח מצע לשלל יוזמות עתירות חזון. אברהם לקח על עצמו להחזיק את תחנת הניסיונות והרחיב את פעילותה כדברי עבר הדני: "כלתה המלחמה והוא חש בתנופת הפעולה החדשה אשר תחול בבית הלאומי, מיד הגיש בקשה לוועד להרשות לו להתקין משתלה על החלקה של תחנת-הניסיונות העזובה שהייתה לאהרון אהרנסון." כל מכריו ידעו שהמרץ והדמיון שהיו אצורים בו, לא יאפשרו לו להסתפק בניהול משתלה.

אהרון אהרנסון, נעתר לבקשת תושבי המושבה להקים תחנת ניסיונות בחדרה, בה ביקש לבדוק אקלומם של צמחים על אדמת החמרה.

גידולים רבים שנשתלו באדמת חדרה נכשלו וגם אלו שהצליחו - הניבו יבול מועט. אברהם לבזובסקי טען בחום כי האדמה האדומה דווקא תצלח לגידולים חקלאיים וגרס כי באמצעות טיפול נכון ניתן יהיה להגדיל מאד את היבול. העובדה שנטל על עצמו את הטיפול במשתלה נבעה כנראה מרצונו להוכיח טענה זו. אמונתו העזה, להט דבורו נחישותו, יצרו לו תדמית של אדם בלתי שגרתי בעיני החדרתיים.

הוא נהג בעצמו גינונים שעוררו תימהון בקרב בני המקום שרובם היו אנשים פשוטים למדי ולא כולם היו אניני מידות. ככל איכרי חדרה נהג גם לבזובסקי ללבוש בגדי עבודה גסים עשויים בד חזק ותפורים בחוט עבה. בניגוד להם, בגדיו היו תמיד לבנים וצחים, אף שעבד שעות ארוכות בפרדס, לא נראה מעולם יוצא מפתח ביתו ורלב על בגדו. המראה המוקפד, המגונדר משהו, עורר לעיתים תמיהה, אך אברהם לא שת לבו לכך, שהרי מצא את פרנסתו בכבוד ולא נזקק לבריות. מצא הנאה בעבודתו וכל שחסר לו בעולמו היה אהבת אישה.

מבליזרקה לבית בישראל

בבית משפחת הרב משה וסבתא פייגה ויסבלך, בפלך קרמניץ פודולסק, ליטא דאז, גדלה וספגה ערכים יהודיים, הילדה צ'רנה. שלישית במניין ארבע בנות ושני בנים, בלטה ביופיה, בחריצותה ובצמאונה ללמוד ולהשכיל. היא נחנה בכשרון לקליטת שפות, מה שאפיין, לימים גם את בעלה. סבא שלנו התגורר, בערוב ימיו, לאחר שהתאלמן מסבתא פייגה, בבית בתו, דודתנו פרידה מנדל, בנתניה.

מהנץ החמה ועד "מעריב" בילה ימיו בלימוד בבית הכנסת. בבואנו לבקרו, מצאנוהו רוכן על ספר קודש, שקוע בקריאתו.

ראויה לציון גישתו הליברלית שכנראה אפיינה אותו גם בהתייחסותו לבתו צ'רנה בנעוריה. אנו נכדוּתוּ, זכינו תמיד למאור פנים ולחיוך לבבי. מרגע בואנו התלווה אלינו לבית הדודה ושאלותיו העידו על בקיאותו גם בענייני דיומא.

מביקורינו בנתניה נותר תמיד טעם טוב, מהול בחיבה ובהערצה לסבא הישיש, בעל הלב החם, חכם ובעל חוש-הומור. בתבונתו הכיר בימים משכבר, בכשרונותיה של בתו צ'רנה בנעוריה. כידוע, התיר הרב משה לבתו צ'רנה, להמשיך, שלא כמקובל באותם זמנים בלימודיה. שפת הלימודים הרשמית בבית הספר התיכון הייתה רוסית. בבית הוריה דיברו אידיש. למדה בכוחות עצמה רוסית. כתנאי קבלה לגימנסיה נדרש ממנה ידע בלשון הצרפתית. איננו יודעים כיצד למדה שפה זו אך היא היטיבה לקרוא בה ספרים.

משחר נעוריה ליוותה את אחיה, בן הזקונים, השובב, נוניה (נחום), שהעדיף לשחק על פני לימודיו. ותפקידה היה לפקוח עיין ולדאוג שישאר ב"חדר".

צ'רנה ניצלה את הזמן כראוי. עיניה עקבו אחר נוניה ואוזניה קלטו את סיפורי התנ"ך, מדרשים, פירושים ואגדות.

מאז ועד שחלתה נקשרה לסיפורי התנ"ך, והשתתפה במשך שנים רבות בחוגי לימוד מקרא בחדרה. כשהתפנתה מגידול בנותיה, הוסיפה להשכלתה גם את השפה האנגלית.

כשסיימה את לימודיה בבית הספר התיכון החליטה לעזוב את בית הוריה ולצאת לדרך ארוכה. אין לדעת אם הייתה זו הציונות שפיעמה בלבה או שהיו אלו דברים אחרים שבלב. צ'רנה ויסבלך יצאה לארץ-ישראל.

היא הגיעה למרחביה, אז יישוב בודד בעמק-יזרעאל, חווה חקלאית בה עבדו והתגוררו אחדים מבני עיירת הולדתה. צ'רנה עבדה במרחביה מספר חודשים אך החליטה לעזוב. היא נסעה למושב חדרה שם התגוררו אחדים מבני משפחת ויסבלך.

פגישתם האקראית הייתה בתחנת רכבת מזרח בואכה דרך העפר המובילה למושב. מנהג עשו להם בעלי העגלות או רוכבי הסוסים שהזדמנו שמה: הם המתינו לנוסעים שירדו מן הרכבת, והציעו להם "טרמפ" לחדרה. יד המקרה הפגישה את בעל הכרכרה עם צ'רנה שהחלה לעשות צעדיה הראשונים מערבה. שם הייתה פגישתם הראשונה. שם נדלק הניצוץ. מכיוון שכבר הכיר את המשפחה, הביאה אברהם למחוז חפצה. מאידך גיסא- למד את מקום שהותה.

אברהם סיפר לידידיו בהתרגשות על העולה החדשה היפהפיה, והוסיף בחיוך: "זאת תהיה אשתי". אמר ועשה. ואכן צ'רנה החליטה לקשור בו את חייה.

מאז ועד כלות ימיו שררה אהבה רבה בין בני הזוג, שיחדיו הקימו משפחה בחדרה.

צ'רנה ואברהם לבזובסקי היו זוג מיוחד. הוא איש הרפתקן, תוסס וספוג בשמחת חיים, יוזם ומשכלל, מקדיש חייו לעבודתו ולחזונותיו. היא הייתה אישה משכילה, יפת מראה וטובת שכל, עקרת בית מסורה, אוהבת ספר, צופיה הליכות ביתה, מארחת למופת. ביתה שימש כאכסניה ומלון אורחים לקרובי משפחה ולמכרים שעלו ארצה. היא שימשה עזר כנגד לבעלה ובטוב טעמה השכילה להדק את קשרי הידידות שרקם עם מכריו. על אף השוני, שררה ביניהם אהבה גדולה. היא מילאה עבורו תפקיד של עוגן ויציבות. כל שנות חייהם המשותפים היה ביתנו שופע חום ושמחה. בבית שררה אוירה של מסורת, שאר רוח, שותפות משפחתי וחגיגות. מדי ערב שבת או מועד, נערכו התכנסויות משפחתיות אותן חגגו הבנות וההורים בשירה ובנגינה ובריקוד שהיו מלכדים את המשפחה הצעירה. שעות ארוכות ישבו בצוותא, מאזינים לסיפוריה המרתקים של צ'רנה ולשיחותיו של אברהם שהנחיל להם את ערכי אהבת האדם ואהבת הארץ.

זכורות לנו ההכנות לקראת חג הפסח: מה השתנה חג זה מימי החול?

בימי החול שמשונו שתי מערכות כלים. כל אחת שכנה במקום נפרד ובמרחק, כדי שלא נטעה ונערבב "חלב עם בשר".

במטבחנו הלבן, המרווח והמהודר, שלט צבע זה: רצפה לבנה, וילונות מגוהצים וצחים כשלג שעיתרו את החלונות המערביים, התנור החשמלי (!) והמקרר (מדגם פריגיידר), ששימש גם את שכנינו. הכל - בלבן.

כלי החרסינה הדקים, מצלוחית ועד קדירה, היו מעוטרי שוליים בפס כחול ונשמרו בארון הלבן-
"חלביים". כל האחרים, בעלי שני פסי זהב- בפנינת ארון לבן ממול- למאכלי בשר. גם לסירים היו "מאבחנים" שונים, וכמובן מערכות הסכו"ם, שהיו עשויות כסף, ובכולם מוטבעים ראשי התיבות: צ.ל.

כלי הפסח המהודרים נתגלו במלוא הדרם כשבוע לפני החג. אז החלה ה"מהפכה" השנתית בבית. כלי החולין, על סיריהם, מחבתותיהם וכל מה שנחשד כחמץ, הודחו לגלות של מטה. קרי: לארונות המרושתים, שעמדו בשממונם, בחדר הגיהוץ והמתינו לכבודה שגלתה אליהם כבכל שנה. הכלים המכובדים נתגלו ומלאו ב אצילותם את המטבח באוירה חגיגית, שונה ומיוחדת.

ההכנות הללו הותירו בנו זכרונות וגעגועים, שערכם אינו נופל מזה של החג עצמו.

עם פטירתו של אבא נדם הכל. שבתה שמחת ההכנות. ענן עצב ירד על ביתנו ועטפו.

היו אלה ימיו הראשונים של עידן חדש בתולדות ארץ-ישראל. הטורקים נעלמו והארץ נמסרה לבריטים שהיו נאורים יותר. נראה היה כי השעה כשרה למימוש רעיונות גדולים שהיו עד אז בגדר חלום גנוז. בשנים הבאות יבשרו זינוק בכל תחומי החיים בארץ, התיישבות ותעשייה, מדע ובריאות, עיתונות ויצירה תרבותית. בעקבות הצהרת בלפור החלו להגיע לארץ-ישראל גרעיני חלוצים, רובם על-פי קריאתו של הקצין היהודי יוסף טרומפלדור. צעירים אלה שזכו לכינוי "העלייה השלישית" העניקו אופי חדש לחברה בארץ-ישראל כולה. "שוב לא רק פועל נודד או שומר או קומץ מתנחלים בבתי 'עזרה' אלא הפועל המבשר את בוא ההרחבה ברוח התקופה החדשה" תיאר עבר הדני.

רבים מן הוותיקים הביטו בהסתייגות בעלייה זו, חששו מפני הצעירים שאולי ינשלו אותם מעמדתם. החיים לימדו את איכרי חדרה להיות שמרנים וחשדנים. אברהם לבזובסקי שאף הוא היה רשאי לראות עצמו כ"וותיק" בארץ, סבר אחרת. כשם שביטא אמונתו באדמה, כך הביע כעת אמונה באדם. הוא האמין כי ציבור הפועלים, צעירים, נמרצים, חסוני כוח ועתירי אמביציה, עשויים לקדם ולשכלל את המושבה ולהערום לעורקיה דם חדש. העיד על כך שמואל כפרי בספר זיכרונותיו שיצא לאור בשנת 1985, למעלה משישים שנה אחרי התרחשות הדברים:

"הואיל ולאחר מאורעות 1921 החליטו איכרי חדרה להעסיק רק פועלים עבריים, הם פנו ללשכת העבודה, שתשלח להם פועלים. מנהל הלשכה היה אליעזר פרלסון, (לימים שינה שמו לאליעזר פרי) איש משכיל ובעל יוזמה, שעלה באותה תקופה לארץ ונשלח לחדרה. בוועד הפועלים היו אז אברהם לבזובסקי, איש 'הפועל הצעיר' מאנשי העלייה השנייה... לבזובסקי עלה ארצה לפני המלחמה עם אמו ושתי אחיותיו..

אברהם ניהל משתלות. הוא גידל במשתלות עצי סרק שונים, שניתן היה לגדלם בלא מים. לשתילים היה ביקוש רב ולבזובסקי שמצא את פרנסתו בכבוד, יעץ הרבה לפרלסון ולחבריו."

השתלבותו של אברהם בחברי העלייה החדשה הייתה לצנינים בקרב רבים מוותיקי המושבה שהתנגדו לדרכי פעולתו של האיש אשר סירב ללכת בתלם. שוב מצא עצמו אברהם במאבק כנגד וועד המושבה, אותו וועד שהוא עצמו נזקק לו פעם בפעם לשם קידום ענייניו האישיים. הוסיף וכתב פרלסון:

"אברהם לובזובסקי, שעינו הייתה חדה לראות בסגולות האדמה האדומה וכן מבטו היטיב לראות מה ערכו ומה כוחו של הפועל בהמוניו לגבי חדרה רבת-האדמות וסביבה. אברהם לובזובסקי עומד לימין העלייה החלוצית בעצה ובהדרכה מניסיונו וזוכה להוקרה כללית. כחבר וועד הפועלים הוא קורא לציבור זה לעמוד לימין המושבה בצרתה מפני אויביה, אך הוא הטוען להם בפני וועד המושבה, כי לאחר המאורעות לא יישכח חלקו של הפועל: ביום שהוכרז כיום אבל כללי מטעם הוועדה המסדרת, יצאו כל הפועלים, 91 איש במספר, לביצור הח'אן, ואת שכר עבודתם בביצור הללו צריכים לקבל. הפועל החלוץ אינו יכול לתת את עזרתו חינם"

כרכור

בתום המלחמה, עבר לבזובסקי להתגורר זמן מה בכרכור, יישוב שקם ממזרח לחדרה במתכונת של "אחוזה". שיטת התיישבות זו התבססה על הון פרטי של משקיעים יהודים מחוץ לארץ שמימנו, לרוב באמצעות חברת מניות, את אחזקתן של האחוזות עד אשר הניבו המטעים פרי.

בדרך זו הוקמו חוות פורייה והמושבה רעננה, גן-רווה ואף מגד הסמוכה שנבלעה לימים בפרדס-חנה.

כרכור, היישוב בעל השם המוזר שמקורו אינו ידוע, הוקם על-ידי משקיעים מלונדון וזמן מה כונה "אחוזה לונדון". שמונים איש נמנו עם חברי האגודה, רק עשירית מהם, שמונה משפחות, אכן התנחלו במקום. בכרכור התגוררו דרך ארעי אחדים מיוצאי ארגון "השומר" ובהם משפחת השומר האגדי אלכסנדר זייד. ההתיישבות בכרכור לא זכתה להצלחה והיה חשש לעצם יכולתו של היישוב לשרוד.

הסיבה שבעטייה נכשל ניסיון ההתיישבות הראשון בכרכור היה העדר מים זמינים. מספר ניסיונות קידוח בוצעו על-ידי חברת "אחוזה לונדון" אך העלו חרס. מעיינות לא היו בנמצא והמקום עמד על סף התמוטטות בשל המחסור במים. הקידוחים שביצעה "אחוזה לונדון" נערכו בתחילה במזרח המושבה ולאחר שנכשלו, ביצעו עוד מספר קידוחים במערב השטח. החופרים האמינו כי שם יימצאו מים-תהום גבוהים. בעומק 50 מטרים מצאו מים ששפיעתם הייתה 35 מטרים מעוקבים בשעה, כמות זעומה למדי. אברהם לבזובסקי בחן את הסוגיה והגיע למסקנה ההפוכה. הוא טען כי יש לחפור דווקא בצד המזרחי, אך לא להסתפק בחפירה רדודה אלא לבצע קידוחי עומק. המקום שהתאים לביצוע קידוחים, היה בקו המגע שבין הר השומרון הגירני לבין השרון שרובו אדמת סחף. ידיעותיו של אברהם בגיאולוגיה והגיונו הקר הביאו אותו להכרה כי במקום בו מתקיים תפר בין שני סוגי מסלע, חייבים להיות מקורות מים זמינים, צריך רק מי שיחפור ויחשוף אותם.

מושב על הכרמל

בתקופת חייו בכרכור ביקש אברהם להצטרף לגרעין של מקימי מושב העובדים הראשון שנועד לקום בעמק יזרעאל - "נהלל". רעיון "מושב העובדים" גובש על-ידי אליעזר יפה כדגם מופתי של התיישבות חקלאית המבוסס על ארבעה עקרונות: עבודה עצמית, קרקע לאום, עזרה הדדית ושיווק משותף. רעיון המושב ביקש למזג בין עקרונות העבודה העצמית והעזרה ההדדית לבין מתן האפשרות לכל איכר לעבד את נחלתו בעצמו תוך שמירה על מסגרת משפחתית מקובלת. עקרונותיו העמוקים של מושב העובדים התבססו על מחקריו הממושכים של יפה בקליפורניה ובפלורידה שם חקר את המבנה הכלכלי והארגוני של החוות החקלאיות.

לנהלל יכלו להצטרף רק זוגות נשואים. אברהם וצ'רנה טרם נישאו ולכן לא התקבלו לנהלל. הדחיה הייתה צורבת ושיבשה את תכניותיו של אברהם. לא היה ספק כי היה עשוי להשתלב היטב במושב ואף המתנחלים בנהלל היו יוצאים נשכרים מידיעותיו הרבות בחקלאות, מחריצותו וממסירותו.

בתקופת ביניים זו שב אברהם ופנה אל וועד המושבה בבקשה שיסייעו לו למצוא פתרון דיור זמני:

לכבוד וועד המושבה חדרה שלום, כרכור יד תשרי תר"פ

היות שאני צריך לעבור לחדרה ודירה לעת עתה אין לי אבקשכם להרשות לי לקחת את הבית של רוטלוי עד אשר הוא יבריא ואז אם הוא יסכים להחכיר את הבית אשאר ואם לא אשתדל להשיג לי בית אחר. מקוה אני שתתחשבו עם בקשתי. ברגשי כבוד: אברהם לבזובסקי.

על-גבי המסמך אשר נשמר בארכיון הח'אן, נותר רישום בעפרון ללא חתימת הכותב ואף ללא נימוק: "לא לאשר".

הוא שב לחדרה והתמסר לעבודת המשתלה, תחילה כשותף עם משפחת שניאורסון, מוותיקי חדרה ומאנשי ניל"י. בהמשך, הפך למנהל המשתלה ולבעליה. כעת דחק בוועד המושבה על-מנת שיתאפשר לו לעשות שימוש גם בחווה החקלאית "דורשי-ציון" שהייתה מיותמת מפעילות מאז העלמו של אבשלום פינברג. כבר בעיצומו של החורף החל לתכנן את פעילות המשתלה לשנה הבאה:

"לכבוד חברי וועד המושבה חדרה

היות שהמשתלה המשותפת שניאורסון-לבזובסקי עברה לרשותי, הנני מתחיל לסדר את העבודה לשנה הבאה ואז נחוץ לי לדעת בדבר המקום אם אפשר לי לעשות עליו דברים שלא אוכל להעבירם בשנה הבאה; כמו כן אבקשכם להרשות לי להשתמש מתוך אדמת תחנת הנסיון בחלקת אדמה של 3-4 דונמים במקום שיתאים לי (מלבד החלקה הגדולה) לתשובתכם הנני מחכה בקרוב מפני הזמן המוגבל שיש לעבודה זו.

בכבוד א. לבזובסקי כ"ז טבת תרפ"א

משנכזבה התקווה להימנות עם מייסדי המושב נהלל, היה עליו למצוא פתרון קבע למגורים. בחדרה, המושבה שעד מלחמת העולם הייתה קפואה על שמריה, החלו להתבצע תכניות התרחבות ל"מתנחלי חוץ" והמושבה הציעה למכירה שטחים להקמת משקים. לבזובסקי מצא עצמו במצב מיוחד הוא היה בעל ממון ומעמד, הפרוטה הייתה מצויה בכיסו אך למרות זאת, נותר מחוסר קרקע ולא יכול היה לפתח משק עצמאי. על כן שב ופנה לוועד המושבה:

לכבוד וועד המושבה חדרה

היות וידוע לי כי נגשים בקרוב לישוב את אדמת מתנחלי-חוץ, ובהזדמנות זו תינתן האפשרות לאנשים מחוסרי קרקע לרכוש להם חלקות מהאדמה זו בתנאים רצויים. הנני מציע את עצמי בתור אחד שזקוק לחלקת אדמה.

בכבוד

א. לבזובסקי כ"ג ניסן תרפ"א

המשתלה הצליחה למעלה מן המשוער. אמונתו של אברהם באדמה האדומה הוכיחה את עצמה. השתילים שצמחו בה היו חזקים והביקוש להם גדל. אברהם היה שקוע עד צווארו בעסקי המשתלה שהלכו ושגשו. מן המשתלה יצאו רבבות שתילים שהיו לעצים מוריקים ומניבים, חלקם ניטעו ברשות הרבים וחלקם בפרדסי האיכרים בחדרה ובסביבותיה.

באותה עת, פנה מנהל בית הספר העממי בחדרה, י.מדליה אל החוכרים וביקש מהם לתרום שתילים ולהתגייס לנטיעתם בחצר בית-הספר.

כמובן, שמי שהתנדב לתרום ועשה את מלאכת השתילה במו ידיו היה אברהם לבזובסקי. בנוסף לכך, דאג לטיפוחם בהמשך גידולם. אחדים מן העצים השתמרו עד עצם היום הזה (באזור המזרחי של החצר).

קופת חולים

העבודה הייתה רבה ומעייפת. אך אברהם מצא זמן לפעילות ציבורית. הוא היה מעורב בענייני וועד הפועלים ובמסגרת פעולותיו השתתף ותרום להקמת "מטבח הפועלים" שבו סעדו הפועלים, הרווקים והדחוקים בכסף ובזמן, את ארוחותיהם במשותף. בהמשך היה אברהם מעורב עם ידידו אליעזר פרלסון, מייסד קופת חולים הכללית. בהקמת קופת חולים. מוסד זה העניק סעד רפואי לפועלים שלקו במחלות שונות.

הפועלים הצעירים, שרבים מהם היו לעסקנים גדולים ואף למנהיגי ציבור ברמה הארצית, ידעו להעריך את פועלו של האיכר שנטה להם חסד. בדו"ח השמור בארכיון חדרה נסקרו קורות הפועלים במושבה והוקדשו בו דברי הערכה לאברהם:

"לא רבים היו הפועלים הותיקים בחדרה שהעניקו מבקאותם ומניסיונם לצעירים, אך מבין המעטים שהקדישו את מרצם למחנה החלוצים התבלט אחד שהיה אב לשורה של מאמצים והישגים. אברהם לבזובסקי, שהיה מעורה בחיי המושבה ובעל ניסיון רב יזמה ומרץ עמו נועצנו ואתו התווינו דרכים לכיבוש העבודה."

אליעזר פרלסון שהיה ממנהיגי הפועלים בחדרה הוסיף ומנה את שבחיו של לבזובסקי שהיה עבורו ועבור חבריו מעין דמות אב, על אף שלא היה מבוגר מהם בשנים רבות. בזכות פועלו של אברהם

התאפשרה הקמת גוף סוציאלי רפואי, שהפך ברבות השנים, לדגם במישור הארצי ולאחד מאבני הפינה של מדיניות הרווחה הישראלית, קופת-חולים.

בשנת 1928 חתם מרכז קופת-חולים הסכם, חלוצי בגישתו, להשתתפות המעסיקים במימון קופת החולים של הפועלים. סיפר פרלסון שהיה מאוחר יותר מראשי קופת-חולים הכללית של ההסתדרות:

"הסכם שנחתם בין איכרי חדרה, 'נותני העבודה', ובין קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, מחוז השומרון, שתקרא להלן קופת-חולים, באשור מרכז קופת חולים:

א. קופת-חולים תקבל עליה לספק לכל הפועלים העברים, בין אם הם בהסתדרות הכללית ובין אם אינם חברים בה, עזרה מדיצינית (היינו: עזרת רופא ורפואות), בית חולים, בית הבראה, כלכלה? לפי התקנות וההוראות הכלליות של קופת-חולים.

ב. נותני העבודה מחויבים להכניס לקופת-חולים תשלום חדשי של 3% משכר-העבודה של הפועלים הנ"ל.

ההסכם הזה, שנחתם ואושר באפריל 1928, הוא מקרה יחיד בתולדות הפועל במושבה, ומלבד שהוא כשלעצמו מעיד טובות על היחסים בין האיכרים והפועלים בחדרה בתקופות ידועות- יש בו משום הערכה ראויה לקופת חולים ולכוחה הארגוני של ההסתדרות. חתומים עליו כמעט כל בעלי הנחלות של חדרה מאותו זמן. כך הפכה חדרה לנושאת הדגל של המהפכה הפועלית בארץ-ישראל שהפכה את מעמד הפועלים לגורם המאורגן המרכזי ביישוב העברי.

ראשך עלייך כרמל

לבזובסקי ביקש להקים מושב על אדמה פרטית, בשיפולי הר הכרמל. שלא כמקובל באותה עת, כאשר מושבי עובדים הוקמו רק על אדמת הלאום.

בשנת 1923 גאל לבזובסקי חלקת קרקע וקרא שמה "וורדיה", כיום שכונה חנינית בחיפה, אז אדמת טרשים נידחת. כנראה, שהאתגר שהניע אותו ליזמה ולחידוש פעל גם כאן.

הוא תכנן הובלת מים מכרכור לוורדיה באמצעות צינור ומערכת משאבות. תכנית נועזת זו לא מומשה לבסוף, אך ככל הידוע, זו אחת התכניות הראשונות להסעת מים בהיקף כה נרחב שבוצעו בארץ-ישראל.

בשנת 1923 היה מרכז הכרמל שומם וטרשי. סיפר שמואל כפרי:

"באותה שנה (תרפ"ג) התיידדתי עם אברהם לבזובסקי, שגידל משתלות בשטח, שכיום הוא גן המייסדים. השטח היה חלק מתחנת הנסיונות שייסד אהרון אהרנסון בעתלית... עם העלמו המסתורי של אבשלום... ומותו של אהרון... נשארה התחנה מיותרת.

לבזובסקי חקר את חלקת האדמה וגידל בה משתלות של עצי סרק. הואיל והתעניינתי בכל ענף חקלאי הגעתי אל לבזובסקי. למדתי ממנו הרבה בשטח החקלאות ואהבתי לשוחח עמו על בניין הארץ ויישובה. לבזובסקי היה חבר במפלגת הפועל הצעיר... היה לועג לסוציאליסטים למיניהם... בשיחותי עמו ספרתי לו על תכניותי להקים לי משק משלי אם כי טרם החלתי באיזה חבל ארץ...

באותו קיץ נזדמנה ללבזובסקי חלקת אדמה של כ- 150 דונם על ר הכרמל בסמוך לשכונת הדר הכרמל, שעמדה אז בראשית בניינה.

לבזובסקי רכש את החלקה במטרה להקים עליה מושב עובדים קטן, שבו יתיישבו עובדי אדמה בסמוך לעיר חיפה, שהתחילה להתפתח כעיר נמל. אדריכל ירושלמי נודע¹ התרשם מיוזמתו של לבזובסקי, אשר למרות היותו כמעט חסר אמצעים כספיים נטל על עצמו משימה כה גדולה שלא על מנת להתעשר, אלא כדי ליישב את הארץ... כששמע לבזובסקי על תכניותי הציע לי להיות חבר במושב שקרא לו "ורדיה" על שם הורדים, הגדלים פרא באיזור. נסעתי אתו לראות את המקום. השטח היה מלא צמחיה ירוקה, ורק שבילים צרים, שדרכו בהם רועי הצאן הערביים, הובילו אליו. טפסנו במעלה ההר ואני נגמלתי מהרעיון להצטרף למושב... לעומתי היו שהתלהבו מהתכנית של לבזובסקי והחליטו לתת לה את ידם".

שטח הקרקע בוורדיה היה 192 דונם. עשרת המתיישבים היו אמורים לשלם לירות מצריות לכל דונם אדמה. בהתאם לעקרונות המושב, כולם היו בעלי משפחות ומנוסים בעבודה חקלאית. אחדים מהם למדו חקלאות באופן מסודר באקדמיות בחוץ-לארץ.

המתיישבים, בניצוחו של לבזובסקי, הקימו משתלה ונטעו בה עצי-פרי מגוונים. הקרקע נמדדה וחולקה בין המתיישבים. בכל חצר גודלו בהמות ובתים אחדים החלו להבנות. כעבור שנתיים, סולק כשליש מן הסכום אך העול היה כבד מאד על כתפי המתיישבים. הם פנו לחברת יק"א בחיפה בהצעה שזו תסלק עבורם את יתרת החוב בתמורה למשכון האדמה וכל אשר עליה.

וכך, איכלה הריבית את הרווחים ומיוזמת "ורדיה" לא ראה אברהם פרי. הוא חלם לבנות את ביתו על הכרמל אך נאלץ לדחות גם מחשבה זו ושב לבית ברחוב הרצל בחדרה.

אח ומורה לחלוצים בשנים הבאות נודע אברהם כידיד נפש וכמנחה לחלוצים רבים. עצותיו ועידודו הניעו רבים לבסס עצמם בארץ. סיפר שמואל כפרי:

¹ הכוונה לאדריכל ריכארד קאופמן, המתכנן הראשי של חברת "הכשרת היישוב"

"יצאתי עם לבזובסקי לנטוע חלקת אקליפטוסים סמוך לחדרה. את השתילים הובלנו לשטח בשקים, שהעמסנו על חמור. לא ידעתי את מלאכת הנטיעה, ולבזובסקי לימדני כיצד לסמן את מקומות הנטיעה, כיצד לחפור את הבורות וכיצד לנטוע את השתילים הרכים...בשעות המנוחה היינו מרבים לשוחח, לרוב מתוך תמימות דעים. הוא היה איש נעים לשיחה ובפרט כשמצב רוחו היה טוב עליו.

למרות הקדחת והצרות האחרות כולנו אהבנו את חדרה, ובלבי גמלה ההחלטה להתיישב בה. למרות החלטתי לא מיהרתי. אבל לבזובסקי היה ממריצני ואומר, שעלי להחליט משום שאין הזמן עומד, ואם כבר החלטתי כדאי למהר לרכוש אדמה, כי הרבה אנשים באים לחדרה והאדמה מתייקרת. ואכן אדמה, שבבואי לחדרה הוצעה במחיר לירה מצרית אחת לדונם, נמכרה באותם ימים במחיר עשר ל"מ לדונם".

עד מהרה סחפה את אברהם רוחו הסוערת והוא הפך למעין מטיף בשער למען קידום מפעלי התיישבות סביב חדרה. השילוב בין מקצועיותו כאגרונום ואמונתו הבלתי מסויגת באדמה ובכוחותיה הביאו אותו להירתם למען היישובים שקמו ממזרח למושבה הוותיקה. החווה גן-שמואל, האחוזת כרכור והקיבוץ עין שמר.

כל אחת מן הנקודות הללו הייתה שונה בנסיבות הקמתה, בסגנונה ובהרכבה האנושי. המכנה המשותף לכולן היה היותן נקודות בהן נקהלו אנשים צעירים שנוקקו יותר מכל, לעידוד.

כתב בזיכרונותיו משה סורוקה: "כך הוחלה תנועת ההכשרה, אשר הביאה עמה חיים למושבה ומצד שני הכשירה לציבור הפועלים את עסקניו ומדריכיו, אשר ייקראו לימים לעמוד בראש עבודת הבניין של הפועל בארץ. תנועה זו מעוררת לחיים את גן-שמואל ואת קבוצת כרכור, אשר חבריהן מתרבים, והן משמשות את הציבור הזה בהדרכה ובמתן תוקף לכיבוש עמדותיו במושבה. בראש הציבור הזה עומדים מדריכים להדריכו בארגון חייו ובהגנת עמדותיו במושבה ובו בזמן לעורר בו יחס חיובי אל העבודה אשר כבש: 'כאשר גבר בנו הרגשת ההתנחלות החילונו לרקום חלומות על חיים של קבע בחדרה. ומיודענו לבזובסקי חזה בדמיונו גאולת שטחי קרקע נרחבים להתיישבות פועלים בגבולות המושבה".

למרות שהיה פרדסן, בעל נכסים, הזדהה אברהם מבחינה פוליטית עם תנועת "הפועל הצעיר", מפלגה זו הוקמה בפתח-תקווה במטרה לקדם את צרכיו של הפועל החלוץ בארץ-ישראל. בין ראשיה היו אהרן דוד גורדון, יוסף שפרינצק, שלמה לביא, שמואל דיין ובהמשך ד"ר חיים ארלוזורוב, אליעזר קפלן וד"ר משה בילינסון. חברי "הפועל הצעיר" שהיו גורם דומיננטי בהקמת היישובים הראשונים בעמק-יזרעאל התאחדו עם מפלגות פועלים אחרות במסגרת מפא"י.

בין מפלגות הפועלים היו חילוקי דעות שרוב החברים כלל לא ידעו לנסחם. לעיתים ניטשו בין מתקני העולם הללו ויכוחים סוערים על קוצו של יוד, היו מקרים בהם נתגלעו יריבויות שבערו בלהט שלא דעך משך עשרות שנים. ההבדלים המהותיים יותר היו על רקע של סגנון, קשרים

חברתיים ומשפחתיים. אף שהיה חבר מפלגה, לא ראה אברהם כל עניין בפעילות מפלגתית אלא ביקש לקדם את חברי כל המפלגות להגשמת רעיון ההתנחלות.

הוא היה אבן שואבת ומבוע רוחני לפועלים, גולל בפניהם את תכניותיו רבות ההשראה. הוא היה כבר מבוגר למדי, בשנות השלושים לחייו, ביחס לפועלים שהיו כבני עשרים.

"בימים ההם עוד חילוקי-השקפות בין מפלגות הפועלים "אחדות-העבודה" ו"הפועל הצעיר", אך מעולם לא הורגשה המחיצה הרעיונית לא בשעת הדיון בשאלות שונות ולא בחיי יום-יום... וכאשר גברה בנו הרגשת ההתנחלות התחלנו לרקום חלומות על חיים של קבע בחדרה. מיודענו לבזובסקי חזה בדמיונו גאולת שטחי-קרקע נרחבים להתיישבות פועלים בגבולות המושבה ותיכן תכניות מקסימות ומושכות-לב, שבודאי היו באות לכלל התגשמות, אלמלא קרה דבר שיזעזע את יסודות חיינו במושבה זו ושהכריחנו לנטוש אותה."

המקרה שנזכר היה ביטוי לחוסר המזל בו לקו תכניותיו הגדולות של לבזובסקי. רבות מהן נגזזו בשל נסיבות חיצוניות, כך עלה גם בגורלה של תכנית זו. ימים אחדים לאחר שהותקפה חדרה על-ידי ערבים מן הסביבה במאורעות הדמים של מאי 1921, התרחש אירוע שחולל שבר במושבה הקטנה:

"פועלים עברים הורחקו ממקומות עבודתם וענפים רבים נתרוקנו כליל מיהודים ובליל חורף אחד, באסיפת חברים שנמשכה שעה ארוכה אחרי חצות, נתקבלה החלטה דרמטית: לעזוב כאיש אחד את המושבה. כל הכבודה זזה אל מחנה מחוסרי-העבודה בכרכור"

בית משל עצמו

באלול תרפ"א החליט אברהם כי הגיעה שעתו לרכוש מגרש ולהקים את ביתו הקבוע. יחד עם חברו יצחק חילובסקי פנה אל וועד המושבה:

"לכבוד וועד המושבה חדרה א אלול תרפ"א

היות שאנו החתומים מטה מסכימים להצעתו של הוועד בדבר מכירת מגרש מאדמת הקהל עפ"י התנאים שפרט לנו הוועד במכתבו, מתכבדים אנו בזה לבקשהו לאשר לנו את המכירה ולחלק לנו את המגרש הנמצא מערבה ממגרשו של סמולניק. את העשר לירות הכנסנו היום לקופת המושבה את השטרות עם הערבות נסדר מחר כפי החלטתכם.

בכבוד

אברהם לבזובסקי

יצחק חילובסקי"

הרכישה התבצעה. ואברהם היה לבעל אדמה במושבה. כעת שיקע את כל כוחותיו והונו בבניית משקו. נפשו לא ידעה שובע, הוא ביקש להגדיל את משקו ולהרחיב את עסקיו. מפעם לפעם פנה לוועד בבקשה לאפשר לו להשתמש בשטחים נוספים.

חילובסקי, שותפו של אברהם, , לוועד בבקשה שישמרו עבורם את זכות הראשונים לרכישת שני המגרשים הסמוכים :

"לכבוד וועד המושבה

כידוע לכם לפני חדשים אחדים כאשר רק נגשנו לדבר אודות סדור את עצמנו על הקרקע בחדרה בתור תושבים קבועים ראשית דאגתנו הייתה סדור חלקות האדמה שלנו ביחד בתחום אחד כל שלשת החלקות. ובפרט את המגרשים שאודות זה לא יכולנו לתאר לנו אחרת אלא ביחד כי הטעמים הם פשוטים בעדנו. ראשית, לפי סדור משקנו והמגרשים המשותפים ישמשו לתפקידים שונים לפי טיב האדמה ושנית בכל בניני המשק יהיה לנו שתוף ידוע.

נ.ב.

בזמן שלקחנו את המגרש ע"י סמולניק היתה לנו הבטחה מצד מי שעמד אז בראש וועד המושבה שעוד שני מגרשים ישארו פנויים ע"י המגרש שאנו לוקחים בשביל צרכנו אנו.

חדרה א' מר חשון תרפ"ב
יצחק חילובסקי"

השותפות עם חילובסקי הייתה לשביעות רצונו של אברהם. שני השותפים הצליחו לגייס כוח כלכלי רב יותר. אברהם נוכח כי אחד ועוד אחד הם לעיתים יותר משניים. תוך חודשים אחדים החליט להקים התאגדות של עשרה פועלים לשם רכישת קרקע ועיבודה. הוא עצמו החל לתפקד כיוזם וכקבלן בנין :

"לכבוד וועד המושבה

בזה הנני פונה אליכם בדבר רכישת עשרה מגרשי בנין על אדמת הגבעה תחת השם 'שיך חדיר'. להוי ידוע לכם כי אנו קבלנו הבטחה ממר פרנק בא-כח פיק"א על שטח אדמה מאדמת 'פוקרה' שנקנתה לא מזמן והננו רוצים לגשת לבנות בקרבתה תיכף כאשר רק נקבל את האישור מצדכם על המגרשים. החלק היותר גדול של המתנחלים ידוע לכם מי הם, ואחדים צריכים לבוא בזמן הקרוב. את השטח של המגרשים אנו חושבים להגביל עד שני דונמים. כדי להקל עלינו את הבניה אנו נבקשכם לסדר לנו את תשלום המגרשים למשך שנים אחדות, ובדבר שאר הפרטים נוכל לדון בינינו ובקבלנו בחשבון שהדבר הזה יוכל להתפתח לשם פריחת המושבה הן מצד אחד על ידי העברת האדמה לידי יהודים מהשטח הנ"ל והן ע"י רכישת מגרשים בתנאים נוחים. הננו מלאים תקווה שתדעו להעריך את ערכו של הדבר הן מצד הישועי הכללי והן מצד הערך המקומי שיש לזה.

הנני חותם בשם כל המשפחות הנ"ל בברכה ובתחיית המושבה
א. לבזובסקי ה' מנחם אב. תרפ"ב חדרה.

וכך, ברוח המימרה "דונם פה ודונם שם", קידם אברהם לבזובסקי ככל כוחו את ההתיישבות במרחב חדרה. המושבה הוותיקה ולמודת התלאות התרחבה והפכה למרכז חברתי ליישובים רבים.

מימון הרכישות הצריך הון רב שלא היה אז ברשותו. אברהם החליט לבקש הלוואה נושאת ריבית מן ההנהלה הציונית על-סך 150 לירות מצריות. בכדי לזכות בהלוואה, מישכן אברהם את כל נכסיו האחרים. על שטר המשכנתא חתמו בפני נציגי הוועד של חדרה ביום ז' אייר תרפ"ב:

שטר משכנתא

אנו הח"מ מאשרים שעלינו לשלם למחלקה הכספית של ההנהלה הציונית בארץ-ישראל על-פי שטר מיוחד החתום על-ידינו בתשלומים בזמנים שונים סך 175.875 לירות מצריות תמורת ההלוואה שקבלתי ממנה בסכום של 150 לירות מצריות ברווחים של 5% שנתיים למשך חמש שנים.

בתור בטחון לסילוק החוב הנזכר הרינו ממשכנים למחלקה הכספית הנזכרת את נחלתנו חדרה שנרשמה בספר האחוזה של המושבה במספר 305 יחד עם המשתלה והבהמות ואין לנו שום רשות למשכן, למכור או לתת במתנה משהו מנחלתנו בלי הסכמת המחלקה הנזכרת בטרם נשלם לה את כל החוב.

אם באיזה זמן לא נכניס למחלקה הכספית איזה תשלום על-פי השטר שבידה, עומד כל החוב עם הרווחים לפירעון תיכף ומיד ונתונה לה בזה מאיתנו רשות והרשאה גמורה
1) למכור את נחלתנו על-חשבון סילוק החוב בלי שום משפט קודם לזה.
2) לדרוש מאת המוסד החוקי המתאים להוציא לפועל מכירת הנחלה לשם סילוק החוב בשלמותו.

כמו-כן הננו נותנים להכניס את האיפותיקא הזאת של ספר האיפותיקאות הרשמי של ממשלת הארץ והננו מתחייבים לחתום את כל התעודות הנחוצות ולשלם את ההוצאות הקשורות בדבר הזה.

אברהם לבזובסקי

יצחק חילובסקי

בשנים הבאות גאלה חברת פיק"א את כל ה"כיכר הגדולה" שבין המושבות זכרון-יעקב וחדרה ועל הביצות שלגדות נחל התנינים הוקמו מושבות נוספות שיצרו רצף של התיישבות יהודית משגשגת ופורחת.

פועלי לבזובסקי

הידיעות שרכש אברהם בבית הספר לאגרונומיה בצירוף הניסיון שרכש עם השנים הפכו אותו לאיכר מצליח ולאדם שפרנסתו הייתה מצויה בכבוד ובשפע.

על אותם ימים סיפר אליעזר פרלסון:

"הואיל ונטעו הרבה פרדסים, נזקקו למומחים לנטיעות ואלה היו מעטים. המומחה בהא הידיעה היה לבזובסקי, והוא קיבל הרבה מאד עבודה. היו משלמים לו לפי דונם עבור הנטיעה וניהול הפרדס, והפועל לשעבר, איש 'הפועל הצעיר', הפך לשם דבר בחדרה. הוא העסיק רק פועלים עבריים, והיה משלם להם 25 אגורות ליום, בעוד שבדרך כלל שילמו לפועל בחקלאות רק 17.5 אגורות ליום. נוצר מעמד מיוחד בשם "פועלי לבזובסקי".

אלו היו ימים טובים לאברהם ולרעיונותיו. באותן שנים התלכדו הכסף של פיק"א, ההתלהבות של החלוצים והפתיחות של השלטונות המנדטוריים שנטו אז חסד להתיישבות היהודית. אברהם היה מאושר אך הבין כי כל הכסף וההתלהבות שבעולם לא יאפשרו את פיתוח ההתיישבות ללא גורם אחד חיוני: מים זמינים ושופעים.

מעייני הישועה

בכל פעילותו של אברהם לבזובסקי, כחקלאי, כאיש ציבור, כמדריך וכאגרונום ביטא את אמונתו במיזוי היכולות שבאדם ובאדמה. מתחילת שנות העשרים השקיע את כל כוחותיו, תעצומות רוחו, כספו ומרצו במציאת מקורות מים למען ההתיישבות החדשה. כאיש רציונלי ידע כי ללא מים, נגזרת על ההתיישבות כליה, כאיש מאמין ידע שיצליח למצוא אותם.

ככל הידוע, לא רכש אברהם השכלה מסודרת בהידרולוגיה או במקצועות הנוגעים לפיתוח מקורות מים. ראשית נגיעתו בנושא הייתה בעת שחכר שטח של ארבעה דונם לצד הבאר של המושבה חדרה. חכירה זו בוצעה לצורך השקית העציצים במשתלה.

"זיכרון דברים שנחתם עם וועד המושבה ביום כ"ח שבט תרפ"ג נקבע כי: "למר א. לבזובסקי רשות להשתמש במי באר המושבה, ע"י צינור מהברכה התחתונה להשקאת המשתלה, ומשלם בעד כל אלף שתילים בעציצים 35 לירות לכל העונה, ובעד כל אלף בלי עציצים, שלא השתמש בשבילים במים מהצינור אלא מהתעלה, ישלם 5 לירות לכל העונה."

ההישענות על מקור מים יחידי, שגם הוא היה בעל שפיעה דלילה למדי, היה מעצור ואבן נגף בהתפתחות המשק החקלאי. אברהם השקיע שעות ארוכות של מחשבה בסוגיה זו. שאיפתו התמימה לסייע להרחבת היישוב היהודי לא התממשה, המים היו זקוקים לאדם שימצא אותם.

מים בשפולי ההר

בשנת 1927 הוקם בשיפוליו הצפוניים של הר שומרון, בתוך חצר אבן סגורה, יישוב חדש על-ידי גרעין של תנועת "השומר הצעיר". האדמה, שהייתה שייכת קודם לכן ליישוב כרכור, ניתנה ללא תמורה לקרן הקיימת מידיהם של בעלי "אחוזת לונדון" מתוך כוונה להרחיב את גבול היישוב ולחזק את תחושת הביטחון. בתחילה נקרא המקום "קיבוץ כרכור" אך תוך זמן קצר החליטו לקרוא לחצרים "עין שמר".

השם נזכר בתנ"ך (מלכים א' ט"ז 24): "ויקרא שם העיר אשר בנה על שם שמר אדוני ההר שומרון".

בעוד למילה שמר היו יסודות מוצקים בהיסטוריה המקומית הרי שלמילה הראשונה בשם היישוב לא היה בשלב זה כל הסבר. "עין"? בכל המרחב שבשיפולי השומרון ובמוצא נחל עירון לא היה מקור מים זמין.

בימים בהם עלה על הקרקע גרעין "שומריה" נהג אברהם לרכב על סוסתו ברחבי האזור שהיה שומם ושחון למדי. משהו בער בו, פיעמה בו תחושה שהמקום עתיר מים, וכל שנדרש הוא רק לאתר את המקום הנכון, להשיג ממון לשם ביצוע הקידוח ובעיקר לא לאבד את להט הרצון.

בקדחתנות חיפש ומצא מקורות וסימוכין, כי אכן יש סיכוי למציאת מים במרחב הזה, שהוא קו המגע בין ההר והעמק, בין הגיר והכורכר.

המתנחלים בעין שמר העריכו אותו, את התלהבותו ואת אמונתו העזה בגילוי מקורות מים בנחלתם.

"רבים בודאי חזו זאת מבשרם" כתב בזיכרונותיו משה סורוקה, מראשוני עין שמר. "שעה שאנו מגיעים לפעמים בחיינו אל מבוי אפל, אכולים אכזבה ומרירות, מופיעה לפתע דמות קורנת שבקסם אישיותה היא עוקרת כל ספק מן הלב ומפיחה בנו רוח של תקוה ועידוד. כזו הייתה שבילנו דמותו של אברהם לבזובסקי, אחד הפועלים הותיקים מתושבי חדרה עוד מלפני המלחמה.

בחמימות רבה קיבל את פני הפועלים הצעירים. לבו רחב למראה התגשמות חלומו הקדום: עדת פועלים עברים במושבות השומרון. באשר בא, הדליק שביבי תקווה ובטחון. עוד מהדהדים באזני דברי-העידוד שלו שהיו רוויים אמונה פנימית רבה: 'לא רחוק היום ותחדל הארעיות בחיינו. קביעות יותר תשתלט בהם, ישתפרו התנאים, יוטבו הסידורים במחנה. הטוב כבר רומז לנו' ואכן נבואתו לא נתבדתה, לאחר ימי התלאות באו גם ימי רווחה".

לימים הפכה החצר הישנה של עין שמר למוזיאון בו מבקרים ילדים ושומעים על החצר הישנה ועל תלאות החלוצים. סיפר אחד המדריכים: "כל הילדות שלי בעין-שמר הייתה על מיתוסים. אחד

המיתוסים היה של 'בתי לבזובסקי'. אני מקפיד לספר על לבזובסקי לילדים ליד באר המים. הילדים שומעים את הסיפור המופלא על אברהם לבזובסקי שידע שללא מים אין חיים. זקני הערבים בבקה קוראים עד היום לבאר על יד בנין 'מקורות': ברכת איברהים, הברכה של אברהם."

על תרומתו של אברהם לבזובסקי להקמת עין-שמר העידה בזיכרונותיה ברטה חזן, חברת קיבוץ משמר-העמק, ממנהיגות תנועת "השומר הצעיר" אליה השתייך גם קיבוץ עין-שמר. בספרה "מים בשירות האדם" כתבה ברטה חזן:

"...וכך היה גם בסביבת עין-שמר. שנים על שנים קפא שם על שמריו מושב כרכור הקטן והדל. שנים על שנים נאחזה שם בציפורניים ממש קבוצת חברים קטנה ושמה 'קבוצת ברנר'. חייהם היו קשים וללא כל תקווה של התפתחות בעתיד הקרוב. קיבוץ 'השומר הצעיר' שהתאחד עם קבוצת ברנר, לא יכול גם הוא לשנות את הדבר מיסודו. והנה פתאום חל גם כאן שינוי מכריע. והגורם לכך היה אדם ושמו לבזובסקי.

איש קשה-עורף היה לבזובסקי. בשנת 1923 עבד בחדרה שבה הקים משתלה של עצים. יחף ופרוע עבד במשתלתו ללא ליאות למן עלות השחר ועד מאוחר בלילה. את המים היה סוחב בפחים. לא נרתע משום מאמץ. במרוצת הזמן זנח את עבודתו זו והתחיל עוסק בקידוחי מים, וגם כאן לא נרתע משום קושי. מקום שבו התייאשו כבר רבים לפניו, המשיך הוא בעקשנות. וכך היה גם בסביבת עין-שמר. בלעג ואי-אימון ליוו את עבודתו. אך הוא לא נרתע. וזמן קצר לפני מותו זכה לניצחוננו הגדול. במקום שרבים חשבוהו לחסר כל תקווה פרצו מים רבים... ובקרבת עין-שמר מתנוססת בריכה גדולה, זוהי 'בריכת לבזובסקי', כך נקרא עד היום המפעל הנועז הזה".

בספר הזיכרונות של עין שמר מודגשת תחושת הנכאים בקרב אנשי המקום. תחושה זו, גרמה לאברהם לקבל החלטה, שהעמידה את נושא המים בראש מעייניו: הוא התחיל לחפור בקרקע כדי למצוא מים. נחוש ועיקש קדח באדמה. נאבק עם סלעיה הסוררים. המקדח פילס דרך שכבות גיאולוגיות בנות אלפי דורות, עדות לעליית מפלס הים ונסיגתו. חדשים ארוכים נמשך הקרב בין האיש והאדמה.

מדי יום הועמק הקידוח. לפתע פרצו מים חיים.

בספר הזיכרונות של עין-שמר תואר האירוע במילים מרוממות:

"הנחת הקו מבריכת לבזובסקי אל הטנק שבחצר פתחה לא את הברזים בלבד, היא פתחה תקופה. משאבת-העזר דחפה את המים לטנק, ובדרך הסתעפו צינורות והשקו ירקות. פתאום ממטרות: סביבונים, גשם וירק, מזלפים שופעים מים במקלחת. משהו לא נורמלי....מה עוד אפשר לאמר? האנשים גדלו עם המים. האופק נפתח יותר. החגיגות היו ציוני-דרך בחיי המשק והחברה."

מאמציו של לבזובסקי נשאו פרי. איש יחיד שהאמין, נאבק וניצח. הוא נמנע מלרתום את הצלחותיו לתועלת פוליטית או חברתית וגם נמנע מלפאר את עצמו בכתובים.

סוד הפרדס

בקיץ 1929 הפכה האווירה הפוליטית בארץ למתוחה ומסוכנת. ערבים התנפלו על ישובים רבים ובהם הרטוב, מוצא, באר-טוביה וחברון. רבים הפכו לפליטים, נודדים וחסרי בית. אברהם לבזובסקי החליט לפעול למען אחיו. הוא הקצה שטח נרחב במגרשו ושיכן במבנים שהיו שם פליטים, נערים, תלמידי ישיבת חברון. משך שנים ארוכות אף תמך בכספו בלומדי התורה.

קבוצה זו התגוררה בחצרנו משך שנים אחדות, עד שהועברו האברכים לישיבה במקום קבע, בחדרה. המקום הוקצה למענם, למשכן, ולא על מנת לקבל שכר. מדי שנה, ביום הזיכרון לאבינו, י"ד באייר, המשיכה אמא במסורת של הרמת תרומה לישיבה זו.

צ'רנה לקתה בקדחת קשה בהריונה השני. היא כרעה ללדת בחודש השביעי להריונה. ביום 20 באפריל 1930, זכה בית לבזובסקי בשנית לפעיית תינוק, ליתר דיוק, תינוקת.

לבת השנייה קראו אברהם וצ'רנה בשם זיווה על שם האביב שהגיע בחודש ניסן הידוע גם כ"ירח זיוו". צ'רנה ההרה חשה בצירים תכופים הפוקדים אותה ועמדה לצאת מביתה, לפתע התעצמו הצירים והיא כרעה ללדת על מדרגות הבית. הסבתא השמיעה קול צעקה והשכנים שהתקבצו עזרו להוביל את האישה ובתה לבית החולים "עין-גדי" בתל-אביב, לשמחת כולם אובחנה התינוקת בריאה ושלמה, אך אמא שהתה זמן ממושך בבית החולים עם התינוקת.

תוך כדי התבססות ההתיישבות בעין-שמר, הרחיב אברהם את עיסוקו בפרדסנות. חלק מפרדסיו ניהל לבדו ובחלק מהם פעל בשיתוף עם משקיעים. הוא הצטרף ליוזמות שונות לנטיעה ולשיווק פרי הדר. מאחר ונודע כמומחה, יצרו עמו קשר משקיעים אחדים בבקשה לשיתוף פעולה.

הקשר עם שותפיו התבטא בשילוב בין ההון של המשקיע והחריצות של לבזובסקי. המרחב כולו הלך והתעורר. בנימינה כבר עמדה על תילה משנת 1922, פרדס-חנה הוקמה שבע שנים מאוחר יותר וסיפחה לשטחה את אחוזת מגד. בשנת 1931 כבר השתנה צבע הנוף לירוק מנומר בכתמי זהב של תפוזים. חלקם פרדסים שנטע לבזובסקי עבור בעלי ממון שהשקיעו בנטיעת עצים, בתקווה שבבוא היום יאכלו פריים. בעיקר עבד עבור משפחות נאסטיסין ובלום. אברהם רתם את בלום גם למימון מפעלי ההשקיה שיזם. סיפר על כך שמואל כפרי:

"באותם ימים הגיעו לאזורנו שני אנשים בעלי הון. האחד היה נאסאטיסין והשני בלום, שהמציא את השינים התותבות והן הכניסו לו הון תועפות... הוא רכש חלק מאדמות שלזינגר שליך כרכור. בשטח זה, שבעבר עמדו בו האהלים של עוזבי חדרה, נבחרה חלקה מתאימה לנטיעת פרדס, והעבודה נמסרה ללבזובסקי. כרכור הייתה ידועה אז כמקום יבש ממים, אבל לבזובסקי שמע מגיאולוג אנגלי, שבמעמקי האדמה יש מעיין מים עצום, והאמין לדבריו. המצב

הכלכלי של לבזובסקי היה טוב מאד, ואת הבית שרכש מאחד ממייסדי חדרה הפך לארמון זוטא. אף על פי כן לא יכול היה לגשת למבצע הקידוח בכוחות עצמו והציע לבלום להשתתף עמו במפעל המים. בלום ראה את גודל אמונתו של לבזובסקי והתלהבותו לרעיון, והסכים להצטרף."

בעיצומו של חורף, בדצמבר 1931, נולדה בת שלישית שנקראה חיימה. בכך הונצח אביו של אברהם, חיים, שנרצח בידי פורעים באוקראינה. לימים נישאה חיימה לבנו של דוד כהן, ממייסדי פרדס-חנה. מה רבה הייתה השמחה כאשר התגלה, כעבור עשרות שנים, מסמך שהעיד על קשר עסקי בין אבי החתן ואבי הכלה.

בשנת 1929 הוקמה המושבה פרדס-חנה שאיחתה את המרחב שבין כרכור וחדרה. פרדס-חנה קמה מצפון לאחוזה "מגד" שהקים הרופא-הפרדסן ד"ר זאב ברין כבר בשנת 1922. אברהם לבזובסקי החל לטעת פרדסים בשטח המושבה, במימון בלום.

"בתרצ"א התרחבו מטעי פרי ההדר ביזמתו של ד"ר ברין בתל-אלון ופרדסי ש. בלום-לובזובסקי בכרכור." כתב עבר הדני בספר תולדות חדרה. במקביל לנטיעת העצים, הוסיף אברהם לחפור בסביבות כרכור בכדי להגדיל את פוטנציאל המים במקום. גם הפעם בחר להתקרב אל שיפולי ההר ונאלץ, פרט לקשיים שגרמה העבודה עצמה, להיאבק במומחים מדופלמים, אנשי הברון רוטשילד וחברת פיק"א, שלעגו לו ולניסיונותיו, הביאו ראיות מובהקות לכך שאין סיכוי, ולו הקלוש ביותר, למציאת מים במקום זה.

אברהם, שהיה בעל ידע בשפות רבות, רכש שליטה מושלמת גם בשפה הערבית, נהג להסתובב בין כפרי הערבים ושמע מפיהם אגדות אין ספור. מן הסיפורים הללו, הגיע למסקנה כי בעבר היה המקום שופע מים. טענות המומחים שהתנגדו לדעותיו היו רבות, העובדה הייתה אחת: הוא אכן הצליח להוציא מים מן האדמה!

בכרכור, כמו בכל מקום אחר בארץ-ישראל, בוצעו חפירות או קידוחים עד שכבת המים העילית שעומקה מגיע לכדי עשרות מטרים. הבאר הישנה בראשון-לציון שעומקה פחות מחמישים מטרים הפכה לחלק מן המיתולוגיה הציונית. כל הקידוחים שבוצעו בסביבות כרכור עד לעומק זה העלו חרס. הכול הסכימו כי האזור הוא שחון מטבעו.

אברהם לבזובסקי סירב לקבל את הקביעה הנחרצת. חמישה-עשר קידוחים ביצע, בכל פעם הגיע לעומק רב יותר. הוא היה הראשון בארץ שהעז לחפור לעומק של למעלה ממאה וארבעים מטר (!), הישג מדהים בהתחשב בטכנולוגיה של אותם ימים. המקדח הלוהט חצב בשכבות הסלע וחצה מפלסים גיאולוגיים עד לשכבה השייכת לגיל הגיאולוגי המכונה "קנומן-טורון". ושם, לאחר שהעמיק לרובד בן מיליוני שנים, פרצו לפתע בלחץ אדיר מים שהיו כלואים בין שכבות הקרקע.

חג המים

המים שנתגלו פתאום באדמת כרכור חוללו פרץ של שמחה עממית. היה זה ניצחון האמונה על הייאוש והתגברות הנחישות על ההיסוס. לאחר שחפר את הבאר לעומק של 220 מטרים, ארגן אברהם ומימן את חג גילוי המים. הטקס נערך ביום 1/7/1932 ברוב פאר. נכבדים הוזמנו מכל חלקי הארץ, וצלם הראינוע ירושלים סגל הנציח את המאורע שהוקרן בכל בתי הראינוע בארץ. ההזמנה שנשלחה הייתה בזו הלשון:

"הרינו מודיעים בזה לצבור הכרכורי והסביבה, שאחרי עמל רב מצא האדון א. לבזובסקי על אדמתו אשר בכרכור מים בשפע רב, שעל ידם תיהפך כל הסביבה לשטח פורה ומאוכלס. וועד המושבה מזמין בזה את כל הקהל בשם הא. בלום ולבזובסקי, להשתתף בחנוכת שאיבת המים שתתקיים ביום שלשי א תמוז ש.ז. (5.7.32) בשעה 10 לפני הצהריים.

בברכת חג המים

יו"ר: אליהו דוד בדש"

אליהו בדש היה מבוגר מאברהם אך ניחן בקווי אופי דומים. משפחתו התגוררה לבדה במושבה כרכור. הם נאחזו בעקשנות במקום ודבקו בו על אף הקשיים שהערימו האדמה הסוררת והשכנים הערבים. בין בדש ולבזובסקי התקיימה ידידות אמיצה וכעת היו שניהם שותפים לשמחה זו שבישרה על חיים חדשים.

לבזובסקי עסק בהפקת הטקס ושלח מטעמו הזמנה אישית לכל חברי הוועד של חדרה, הוא אף דאג לכך שאוטומובילים יחכו בתחנת הרכבת שבמזרח חדרה ויסיעו את המוזמנים לטקס חג המים. רוב החדרתים לא נזקקו לאוטומובילים. הם באו בעגלות והשמחה הייתה גדולה. האזור השחון והצמא זכה לתנופה חדשה.

את התחושה שאפפה את תושבי כרכור ביטא תוכן המודעה שפרסם וועד המושבה, במעין מתכונת מחורזת, בעיתון "דבר" יום 6/7/1932, יום חג המים:

"לה"ה בלום ולבזובסקי

עקשנות וסבלנות לוו את עבודתכם.

רבים לעגו, אולם המשכתם והצלחתם.

ברכה לחגכם-חגנו המשותף, חג המים.

על ידכם תיהפך מושבתנו לפורייה ומאוכלסת."

"חג המים הרבים בכרכור" בישרה באותו יום הכותרת הראשית של העיתון "300 מטר מעוקב לשעה להחיות את השממה.

בעוד קיבוץ 'השומר הצעיר' בכרכור מעביד איש להובלת מים יום-יום בחביות, באדמת המושבה כרכור צמאה וכלה לטיפת מים יתרה- נסעו אתמול המוני אנשים מכל סביבת השומרון במכוניות

מקושטות סרטים 'ושאבתם מים בששון' אל חג המים הרבים בכרכור. התכונה לחגיגה בחדרה התחילה מבעוד בוקר. יוזם המפעל ה' לבזובסקי, אחד מנותני העבודה הגדולים והמעולים במושבה, שחרר לכבוד החג את כל פועליו. מכוניות רבות העבירו האורחים מחדרה למקום החגיגה. בכניסה למושבה כרכור הוקם שער כבוד: 'חג המים א' תמוז תרצ"ב'. עוד מרחוק נראו כלי קדיחה גבוהים. במרחק חצי שעה מכרכור הסביבה שוממה- מוטור וסוכת נצרים מצלה. המונים המונים נהרו ברגל או ברכיבה. נכחו גם מאות ערבים מן הכפרים הסמוכים, יחד כ- 1500 איש. ה' לבזובסקי הניע את המוטור והמים החלו לזרום לתוך תעלה עשויה במכוון ליד השולחנות עם המסובים. לכל משק המים פרצו מחיאות כפיים סוערות.

300 מ"מ לשעה תתן הבאר"

זה היה היום המאושר בחייו הציבוריים של אברהם לבזובסקי. אמונתו ונחישותו נשאו פרי. תפוקת הבאר הייתה פי עשרה מכל באר אחרת בארץ. זכויותיו בגאולת כרכור מעליבותה יתוארו כעבור שנים במאמר שפורסם בעיתון "דבר" ללא ציון שם הכותב:

"כרכור רחבה וגדלה ובתרצ"ב נחוגה בזה חנוכת השאיבה מבאר המים של אברהם לבזובסקי, זו קדיחת הבאר הראשונה שעלתה יפה באדמת כרכור הקרובה לה. הכל הודו כי במפעל הזה החיה לבזובסקי את סביבת כרכור ופרדס-חנה, והואיל והגיע בקידוח זה לגילוי מים תחתונים, בניגוד לדעת המומחים. ההצלחה שבאה לידי לאחר חיפושי מים ממושכים וקידוח בעומק 140 מטר".

מעודד מהצלחתו במציאת המים החל לבזובסקי לעסוק גם בעבודות בנייה. הוא זכה במכרז להקמת בניין עבור המשטרה הבריטית ובנה ביזמתו עוד עשרה בתים שנועדו לשכן את עובדי המושבה. הבתים שנודעו כ"בתי לבזובסקי", היו הגרעין להקמת הישוב גן-שומרון.

מבנה תחנת המשטרה שהקים אברהם נרכש על ידי קיבוץ מענית לאחר שהוקמה תחנה גדולה יותר במבואות נחל עירון.

כך הפך האיש לגורם מרכזי בעיצוב פני הנוף והאוכלוסיה בחבל ארץ זה. הוא לא אחז במשרה ציבורית ולא שימש כפקיד ממונה. עובדת היותו יזם פרטי הייתה לצנינים בעיני חלק מאנשי הממסד ההתיישבותי, הן משום ההשקה שבין תחומי פעילותו לתחומי פעילותם והן משום התיעוב הבסיסי שרחשו כלפי כל "קפיטליסט", שעיקר עניינו כביכול, ברווח אישי ואיננו רותם את כשרונותיו לתועלת הכלל.

באפריל 1933 הגיע מכתב מן הקרן הקיימת לישראל שביקשה לדעת כמה עלה מפעל קידוח הבאר, ומהו גודל המנוע והמשאבה שהציב על פיה. אברהם מסר את המידע, לא העלה בדעתו שתוך עשר שנים יימסרו בארותיו ויתר נכסיו לידי אחרים והוא יוותר חסר כל. יחסיו עם הקרן הקיימת לישראל התנהלו במספר מישורים. ביד אחת תרם לקרן כספים, ידע וסיוע, ביד האחרת ניהל עמה עימותים סביב ענייני גבולות מקרקעין. יושרו ואישיותו המיוחדת לא נעלמו מעיני אברהם

הרצפלד, ראש המרכז החקלאי. בין השניים פרח הערכה הדדית עצומה. לאחר שנפטר לבזובסקי, הרבה הרצפלד לסייע לאלמנה ולבנותיה ככל שהשפעתו הגיעה. "רבים מאיתנו אכלו את לחמם הראשון בארץ על שולחנו של לבזובסקי" נהג להגיד הרצפלד בכל פעם שעניינה של משפחת לבזובסקי ניצב לפתחו. גם יוסף וייץ, שכיהן אז כראש המחלקה להתיישבות של הקרן הקיימת, שמר אמונים למשפחה עוד שנים ארוכות לאחר שנפטר אברהם, וסייע לאלמנה ובנותיה ככל שידו הגיעה.

מבחינת אישיותו וסגנונו, היה איש עצמאי ותמיד היה נכון ליטול על עצמו סיכונים כספיים ופיזיים. הוא לא דרש מן ה"מוסדות" לממן את כישלונותיו. לעומת זאת, היה נכון לחלוק עמם את הצלחותיו.

המשך התנופה

ההצלחה הביאה את אברהם ליזום ניסיונות קידוח נוספים. הוא סייר בחורבת ביידוס ומצא שם באר רומית עתיקה, מימי הכפר הקדום נרבטא, כיום קיבוץ מענית.

הוא נעץ את המקדח היישר בפי הבאר הקדומה והחל להעמיק חפור, הוא הניח כי הפעם יוכל למצוא מים באופן רדוד יותר מאשר בכרכור. ואכן, בעומק 45 מטרים נתגלה מפלס של מי תהום. מציאת המים אפשרה הקמת יישוב חדש על אדמות לבזובסקי: "מענית" שמו.

בשנת 1932 הגיש לבזובסקי בקשה לרשויות ההגירה בכדי שיאפשרו למשה ופיגה וייסבלך, הוריה של צ'רנה, להיכנס לארץ-ישראל. היה עליו להוכיח כי יכולתו הכלכלית מאפשרת לו לדאוג לקיומם החומרי. הוא הצהיר כי מקצועו שתלן והכנסתו החודשית עומדת על סכום נכבד של 15 לירות שטרלינג. במהלך השנים סייע לבזובסקי לקרובי משפחה רבים לעלות לארץ-ישראל והעניק להם את הערבויות הנדרשות. לפחות במקרה אחד, הצהיר כי העולה היא ארוסתו. בדרך זו של נישואים פיקטיביים, הועלו לארץ-ישראל יהודים רבים.

חברת המים הארצישראלית

אברהם לבזובסקי נודע אז כאחד ממומחי המים הבולטים בארץ-ישראל, זאת למרות העובדה שלא היה בעל השכלה מסודרת בהידרולוגיה. הוא לא פעל מטעם גוף מוסדי ולכן התקשה בקידום הליכים ביורוקרטיים. בכדי למסד את פעילותו החליט להקים חברת מניות ושמה: "חברת המים הארצישראלית".

החברה פעלה בשני אפיקים. האפיק האחד היה השגת זיכיון לכריית בארות, הקמת מערכות צנרת ושיווק המים לצרכנים. האפיק השני היה קידום פרויקטים בהיקפים שלא נראו עד אז בארץ. כך תכננה החברה מבצע ענק להטיית מי נהר הליטני והזרמתם לדרום הארץ.

יחלפו עשרות שנים עד אשר יוקמו, במתכונת מצומצמת יותר, "מפעל ירקון-נגב" ובהמשך "המוביל הארצי". גם מבחינה זו, הקדים לבזובסקי את זמנו. תחומי הפעילות של "חברת המים הארצישראלית" היו דומים בסגנונם לחברת החשמל שכבר פעלה בהצלחה רבה.

"חברת המים הארצישראלית" הוסיפה להתקיים עוד שנים רבות ומבחינה פורמלית, היא עדיין קיימת אף שנכסיה מופעלים על-ידי חברות מים אחרות. לבזובסקי ששקע בחובות נאלץ למכור את חלקו בחברה ואף לא עבד בה. היא נוהלה שנים ארוכות בידי לוי וילנצ'וק, אדמינסטרטור מוכשר אך נטול אותו להט בו ניחן אברהם לבזובסקי.

במושבה כרכור ובשכנותיה גן-שומרון, מענית ועין-שמר, הוסיף שמו ונישא בהערצה בפי כל. היו שראו בו את אחד מגדולי היזמים ביישוב לצד פנחס רוטנברג, מחולל חברת החשמל ומשה נובמיסקי מייסד מפעלי ים המלח.

השוואה זו, מחמיאה ככל שתהיה, איננה מלאה. לשני האישים הללו, נובומייסקי ורוטנברג, היה חזון וכושר מעשה אך בנוסף לכך, היו בעלי מעמד פוליטי וקשרים מסועפים במערכות השלטון המנדטורי והציוני גם יחד, כך הפך שמם לסמל ולמופת. לבזובסקי לא היה מקושר מעולם עם מערכות השלטון ושמו לא פרץ מן התחום המצומצם של המקומות בהם עבד.

ימים אדומים

הימים הבאים הביאו עמם צרות ומשברים חדשים, שכמותם טרם נראו. בהכוונתו של המופתי חאג' אמין אל חוסייני נשטפה הארץ בדם: דברי הסתה נשמעו במסגדים ובכיכרות הערים הערביות. הדרכים הפכו לחזקת סכנה, האש בערה בשדות ומקרי רצח הלכו והתרבו. גם במקומות בהם שררו יחסי ידידות בין יהודים וערבים התלקח האוויר, שהרי ידוע היה, כי מוטב לו לערבי שומר נפשו שלא להתרועע או לקיים קשרים עסקיים עם יהודים, בניגוד לצו הוועד הערבי העליון. עד מהרה הגיעה להט החרב גם לסביבת כרכור והתגלגלה לפתחו של לבזובסקי.

כבר במאי 1935 התריע אברהם על הסגת גבול בידי ערבים באזור כרכור. אנשי הקרן הקיימת הודו לו בנימוס על המידע שמסר אודות סכסוכי השכנים. בחודשים הבאים החלו לחוש באזור שבין עין-שמר ומענית את הטרדותיו של תקיף מקומי, פח'רי עבד אל האדי שמו. האיש היה מיוודד עם אברהם לבזובסקי אלא שלא ברור היה מה יגבר על מה. ידידותו של פח'רי עם לבזובסקי או פחדו מן המופתי. הקשרים שרקם אברהם עם הערבים עמדו כעת במבחן.

סיפר על כך משה סורוקה: "לאחר שגברה ההפקרות באזור, סבר אברהם לבזובסקי, שהיה איש חדרה ובעל אדמות בסביבת כרכור, שיש לעשות להשקטת האווירה. אברהם לבזובסקי, שבאמצעות גילוייו את מקור המים הראשי באזור עזר לפתח את הסביבה, היה מוכר לערביי האזור ומכובד עליהם ומקובל. לבזובסקי יצר קשר עם פח'רי באמצעות אחיו עפיף והציע לארח אליו למפגש את פח'רי. הפגישה אורגנה והוסכם ששני הצדדים יבואו ללא משמר.

”שלושה היינו באותה משלחת של רצון טוב” סיפר קצין המשטרה מיטלמן, שסקר את מאורעות תרצ”ו-תרצ”ח ודעיקתם. ”אברהם לבזובסקי, מיג’ור כהן מחיפה, שבא במיוחד למטרת הפגישה, ואנוכי. אף כי מיג’ור כהן ואנוכי היססנו, הצליח לבזובסקי לשכנע אותנו ויצאנו לדרך. נפגשנו שלוש שנים עם עפיק ויחדיו יצאנו ברגל, להרים, מהלך של שלושה קילומטר.

כמחצית השעה ישבנו, ולנו נדמתה כשעה ארוכה, עד שלפתע צצו לפנינו שלושה אנשים. האחד היה פח’רי, והשנים האחרים ? שומרי ראשו....פח’רי החליף ברכות עם כהן ואיתי, אבל עם לבזובסקי, שהיה מכרו הותיק, התנשק.

למעלה חג אווירון שגרם לפח’רי לחשוב שרוצים לאסור אותו. אז התערב בשיחה לבזובסקי שהיה הדובר שלנו. ’יא פח’רי, אנחנו באנו כידידים. האווירון ? אין כל קשר בינו לבינינו. אך מקרה הוא. אבל אתה לבטח לא נהגת כהלכה. סיכמנו הרי שלא יהיה משמר, ומה על העם שאנוכי רואה ? פח’רי התנצל...

’יא פח’רי פתח שוב לבזובסקי ’זו סביבתך וזו אדמתכם. כאן גם אחיך. אבל אתם יורים בכל לילה על הישובים, אתם כורתים עצים, שורפים וגורמים נזקים. לא יעשה כן בין שכנים. באנו הנה לעשות אתך הסכם, כידידים. עשה משהו, פח’רי, להשקטת הסביבה.’

פח’רי השיב: ’עלא ראסי. אני אחראי. מהיום והלאה לא יהיו עוד כדברים האלה. אני אגן על הסביבה.’

סיפור זה מובא מפיו של קצין המשטרה מיטלמן. אין סיבה לפקפק באמינות הדברים אך ניתן לחוש תימהון נוכח הקו המתגלה שוב ושוב באישיותו של לבזובסקי. איש תמים, ישיר בדבורו ובהנהגתו, בעל יכולת מילולית בשפה הערבית וכנראה בניב המקומי, שפה אותה לא למד מעולם באופן מסודר. ידוע כי היה דמות נערצת על הערבים בסביבה. הם כינו אותו ”איברהים” וכיבדו אותו מאד. עוד שנים רבות נשמר הקשר בין בנות לבזובסקי ואמן ובין ידידיו הערבים של אברהם. הן הוזמנו לשמחות ולאירועים משפחתיים והתקבלו בכבוד על-ידי תושבי הכפרים.

העובדה שאותו פח’רי ניאות לפגוש את לבזובסקי, בנוכחות אנשים רבים, מתמיהה שבעתיים. באותם ימים אסר ”הוועד הערבי העליון” על קיום מגעים מכל סוג שהוא עם יהודים. אפשר שאותו אדם הסתכן בחייו בעצם נכונותו להיפגש עם היהודי. האם עזרו דברי הכיבושין של לבזובסקי? כנראה שבאופן מוגבל, כפי שהתברר לאחר שהסעיר את אנשי כרכור האסון הנורא של דשקיה וטנקוס.

השניים

דשקיה וטנקוס היו שניים מפועלי לבזובסקי, בשנת 1936 התגוררו השניים ב”בתי-לבזובסקי” והתפרנסו מעבודה במטעים ומשמירה על בארות המים. דניאל סטניצקי שכונה דשקיה היה נשוי ואב לתינוק, הלל שמו. אושר טנקוס היה רווק רומנטיקן שחי בגפו.

"צעירים תמציתיים, זקופים וישרים" הספייד אותם הוטריןר ד"ר בן-יוסף הכרתי את דניאל בכינוי 'דשקה' למעלה משנתיים, עוד בחצרו של לבזובסקי. כל תכונותיו הקולטוריות, השכלתו ואנטלגנטיות שלו כאילו אמרו על אי התאמה לשם כינוי זה. אחרי שהכרתיו יותר, ראיתי שהיה איש מבוגר אבל עם נשמה קריסטלית ונקייה של ילד. וכל החיים והקשיים לא שינו את נשמה זו".

בבוקר היום בו נרצחו, יצאו דשקה וטנקוס יצאו כמנהגם ל"באר הרומאית" של לבזובסקי ליד מענית, בכדי לערוך בה רישום של שפיעת המים. שני הערבים שחלפו על פניהם לא עוררו בהם כל חשד. הם בירכו אותם לשלום וצעדו לעבר הבאר. בהגיעם, ערכו את המכשירים והתכוונו לרדת לקרקעית. לפתע התנפלו עליהם ערבים שהגיהו מכל עבר, השליכו אותם אל הבאר והחלו להשליך לעברם אבנים כבדות. הערב ירד והדאגה לגורלם החלה לכרסם. בבוקר יצאו לחפש ומצאו את גופותיהם השסועות בקרקעית הבאר. מותם של דשקה וטנקוס הסעיר את הרוחות. מעשה הבוגדנות האכזרי נותר חקוק בזיכרונם של בני כרכור עוד שנים רבות, אחד מרחובות המושבה נקרא לזכרם: "רחוב השניים". "לפנינו הם עומדים עוד כרגע, שניהם זקופים, שניהם פשוטים, בבת-צחוק מלטפת, יהי שלום לעפרם" סיים את הספדו ד"ר בן-יוסף.

עוד מאורעות

בשלוש השנים הבאות תשכל מבחוץ חרב מחדרים תשתרר אימה. מעשי הרצח וההתנפלויות הפכו לדבר יום ביומו. גבעת-עדה הותקפה ושלושה מתושביה נרצחו. ילדיהם של בני הזוג לייזרוביץ נחטפו. מוסדות היישוב החליטו לנקוט קו שהתברר מאוחר יותר כמתוחכם וראוי. מבחינה צבאית הוכרז על "הבלגה", מבחינה התיישבותית הוחלט על "מתקפה". בכל רחבי הארץ הוקמו 54 יישובים חדשים, בעצומם של ימי הטרור והבלגה.

הקושי המרכזי היה הבטחת יכולתם של הישובים לשרוד נוכח התקפות צפויות מצד ערביי הסביבה. השיטה שננקטה הייתה הכשרת השטח משך ימים רבים ובמקביל, הכנה מדוקדקת של חומת עץ כפולת דפנות שמולאה באבני חצץ, ותחמה שטח, שבמרכזו מגדל עץ שימש כעמדת תצפית וכמגדל לאיתות באמצעות פנסים ודגלים. ביום העלייה לקרקע הועמסה כל הכבודה על גבי טנדרים ותוך מספר שעות עבודה קם והיה יישוב חדש.

אברהם לבזובסקי שכבר קנה לו שם כמומחה למים ולקידוחים השתלב בפעילות "ההגנה". כדרכו, באופן תכליתי ויעיל, עסק בהסתרת נשק בחדרה ובכרכור ואף בהברחתו למושבות המרוחקות יותר. כך דאג להעביר נשק למושבה יבנאל בה התגוררה משפחתה של דודתו ברכה אליוביץ לבית לבזובסקי. אחיינו, אורי אליוביץ יזכור כיצד צורף כילד לנסיעה במכונית הפרטית, אטרקציה בפני עצמה, של אברהם. בעת נסיעתם באזור הפרדסים ראה הילד אורי, חפץ מתכתי מבצבץ מתחת לסדין לבן במושב האחורי. זה היה אקדחו האישי של אברהם. המראה עשה על הילד רושם גדול.

חוצה ישראל

במישור הארצי, נרתם גם למאמץ ההתיישבותי. הכישלון בורדיה לא ריפה את ידיו, הוא שב ושכר את שירותיו של ידידו, האדריכל הנודע ריכארד קאופמן, ותכנן הקמת יישוב בשולי השומרון, סמוך ליישוב מענית, באדמת כרכור.

על-פי התכנית שגובשה בשיתוף עם חברת "דרום-אפריקה להשקעות", נועד לקום יישוב על שטח של 1,200 דונם. 60 בעלי משפחות מהם 50 איכרים שירכשו נחלות בשטח של 20 דונם כל אחד ועוד 10 פקידים ובעלי מלאכה שיקימו משק עזר על שטח של 2-3 דונם. קאופמן תכנן גם שטחי צבור ובהם גן ירק, שטח מרעה לבקר ומשתלת עצי פרי. כלכלת המקום תוכננה להיות מבוססת על נטיעות פרי הדר ועל גידולי בקר ולול. בנוסף לכך תכנן הקמת מחצבה לחצץ ולסיד ואף האמין כי הכביש שייסלל במקום ושוק הבהמות המתוכנן יקדמו את הצלחת היישוב.

המבנה הראשון שהוקם במסגרת יוזמה זו היה מגדל מים גבוה שהשקיף אל המרחב ונשקף מכל עבר. היישוב המתוכנן על אדמת לבזובסקי לא הוקם מעולם.

אולי משום קשיי הזמן ואולי משום קשיים אליהם נקלע האיש. רק המגדל נותר בבדידותו עד היום הזה ניצב בלב השדה, לצד הכביש המחבר את צומת ברקאי וצומת כלניות, עדות אילמת לחזון הגדול.

עשרות שנים יחלפו עד אשר ייסלל, בדיוק במקום עליו הצביע לבזובסקי, המחלף הגדול של כביש "חוצה ישראל". כך שוב התברר כי חזונו של אברהם לבזובסקי לא היה מוגזם. הוא פשוט הקדים את זמנו.

אברהם הוסיף ויצא לאזורים הנידחים. המחשבה על היותה של ארץ-ישראל שופעת מים הביאה אותו להכרה כי באמצעות הסעת המים ומציאת מקורות חדשים, ניתן להפריח כל אזור, שומם ככל שיהיה. כעת החל לערוך מסעות לאזור הנגב בשיתוף קרובו דב שפאק מגדרה, ברבות השנים יפנו השניים לגאולת אדמות בנגב עבור הקרן הקיימת לישראל.

המשפחה המלוכדת

בבית המשפחה בחדרה התנהלו הימים כתיקונם ולא היו שונים זה מזה. אברהם, לבוש בגדי לבן, מסורק ומגולח למשעי נהג לצאת עם שחר לדרכו. הוא היה מן הראשונים בחדרה שהחזיק במכונית פרטית בה סייר בין המקומות בהם נוהלו עסקיו. יש שהיה נעדר ימים אחדים. בערבי שבת הגיע הביתה. ארבע הבנות היו מסתופפות בין זרועותיו העבות והחסונות והוא הנעים קולו בזמירות ערבות, חלקן ניגונים ספוגי ערגה מבית אבא וחלקן שירים עתירי תקווה, זמירות חלוצים ורועים, בונים ומעפילים.

בין נטיעה וקידוח, פעל אברהם להעלאת בני משפחתו שנתרו בגולה לארץ-ישראל. מרחוק ניתן היה לחוש בחשרת הסופה המתקרבת ואברהם לא רצה לחכות לימים הבאים שלא נראו שנושאי בשורה טובה. בכדי לשכנע את שלטונות המנדט להעניק רישיונות עליה לקרוביו, נאלץ לחתום על מסמך המפרט את רכושו ובעצם מבטיח שהעולים החדשים לא יפלו למעמסה על שלטונות. הוא פנה לוועד חדרה בבקשה שיאשרו את אומדן רכושו:

**"בזה אבקשכם לתת לי תעודה למחלקת העלייה הממשלתית כי יש לי רכוש כדלקמן:
240 דונמים אדמה כולל גם את הפרדס 49 דונם (נכנס לשנה הרביעית) מלבד זה 20 דונם על הר הכרמל. יש לי קושן על שמי בטבו.
יש לי בערך יותר משלשים דונם משתלות בחדרה ובכרכור, מרוויח באופן ממוצע 850 לא"י לשנה. בכבוד א. לבזובסקי**

טיפין טיפין החלו להתקבץ קרובי המשפחה מארצות רחוקות ובחדרה עצמה, התהדקו קשרי המשפחה. הן עם בני שפאק שהיו קרובים מדרגה ראשונה והן עם הגיסים אליוביץ ומדורסקי.

מות שמשון

שתי בנות, יהודית ויעל ובן אחד היו לבלהה ולוי-יצחק מדורסקי. הבן, שמשון שמו, נקרא לזכר סבו שהיה "אזרח הח'אן" של חדרה בימים מוכי הקדחת.

אברהם אהב את שמשון מדורסקי כאילו היה בנו. הנער המוכשר סיים בהצטיינות את לימודיו בבית הספר החקלאי בפרדס-חנה, נתמנה כמדריך חקלאי של המחוזורים הצעירים יותר, הכול דיברו בו נכבדות וניבאו לו עתיד מזהיר.

כשפרצה מלחמת העולם השנייה נעתר שמשון לבקשת מוסדות היישוב והתגייס לצבא הבריטי. הוא שירת ביחידת תובלה מושטת שמחצית מחייליה היו כמוהו, יהודים מארץ-ישראל. ביום אחד במאי 1943 הפליגה ספינת התובלה מאלכסנדריה למלטה. הים התיכון היה זרוע מוקשים והשמיים שייטו מטוסי ה"לופטוואפה", חיל האוויר הגרמני. תרגולת ההתגוננות הייתה ברורה, במקרה של התקפת אוויר תשמע אזעקה ואז ירדו כל החיילים לבטן הספינה ובמקרה של מוקשים תשמע אזעקה בעלת צליל אחר ואז יעלו הכול לסיפון.

הספינה נקלעה לשדה מוקשים, החייל הממונה על האזעקה טעה, החיילים ירדו לבטן האונייה וסדרת פיצוצים הביאה לטביעת האונייה ולמותם של כחמש-מאות איש ובהם 138 לוחמים מארץ-ישראל. אחד ההרוגים היה שמשון מדורסקי מחדרה. זו הייתה הטרגדיה הקשה ביותר שספג היישוב העברי בארץ בימי מלחמת העולם השנייה.

באותו יום ממש, כמו כיונה אצבע אלוהים את אקראיות הדברים, הוכרע המרד בגטו וורשה. אירוע זה יהפוך לאחד המושגים המרכזיים בתודעת השואה ויום הציון של האירוע, כ"ז ניסן,

יוכרז כיום השואה והגבורה. באותה שואה איבדה צ'רנה את אחותה ומשפחתה ומחוזות זיכרונותיה היו למאכולת אש.

וילך אברהם, הלך ונסוע הנגבה

הדי המלחמה המתרגשת מרחוק, מותו הטרגי של אחיינו האהוב שמשון מדורסקי, הקשיים הכלכליים - כל אלה לא צמצמו את היקף פעילותו של אברהם וודאי שלא חסמו את מוטת כנפי חזונו. בשיתוף עם יהודה שפאק, ידידו כאח לו, החל להשקיע מאמץ וכספים בגאולת אדמות בחבל ארץ חדש - הנגב.

"הנגב", חבל הארץ השחון בו פסעו אבות האומה עם עדרי צאנם, עורר מתמיד את תשומת ליבם של קברניטי ההתיישבות היהודית. עוד בשנת 1890 הוקמה סמוך לראשון-לציון המושבה "רחובות" ששמה ניתן לה כרמז לבאר אותה חפר יצחק אבינו בנגב, על גדות נחל גרר.

בשנים הבאות הוקמו מספר מאחזים עבריים בנגב ובמבואותיו ובהם חוות רוחמה והמושבה באר-טוביה אך לכלל גוש התיישבותי בדומה למושבות יהודה, הגליל או הכרמל, לא הגיע הנגב.

האגרונום יצחק אלעזרי וולקני שזכה לכינוי "אבי התנחלות העם על אדמתו" הטיף להתיישבות בנגב וטען בחום כי לחבל ארץ זה נכון עתיד מזהיר, אך עם תום מלחמת העולם הראשונה, התרכזה התנועה הציונית בפיתוח העמקים, עמק יזרעאל, השרון, עמק חפר ועמק הירדן. הנגב לא נכלל בתכניות ולא הוקדשה לו תשומת-לב, בעיקר בשל העדר מים זמינים.

בשנת 1940 קבעו שלטונות המנדט הבריטי מדיניות קרקעית חדשה שאחד מעיקריה היה האיסור על רכישת קרקעות בנגב בידי יהודים. דווקא גזירה זו האיצה את הקרן הקיימת לישראל להגביר מאמציה לגאולת קרקעות הנגב. הקרן הסתייעה באנשים שהכירו היטב את אורחות חייהם של הבדווים. בין הבולטים שבהם היו משה סמילנסקי, עמינדב אלטשולר, חירס דנין, דב שפאק ובן דודו אברהם לבזובסקי.

שפאק ולבזובסקי הקימו חברת מקרקעין ושמה "נגבה". חברה זו התכוונה לבצע רכישות בנגב ולהעביר אותן לידי הקרן הקיימת לישראל. הטיפול המשפטי בפעילות החברה נמסר לעורך הדין צוקרמן, איש המושבה גדרה.

גאולת האדמות בנגב נחשבה סבוכה ונפתלת יותר מכל מקום אחר. האדמות היו בחזקתם של השייחים הבדווים, אנשים שהטעו לעיתים במראם. הם גרו באהלי קידר תפורים מצמר גמלים, ערכו כירות ססגוניות לכבוד כל אורח מזדמן, רכבו על גמלים ופניהם היו שחומות וצרובות מלהט השמש. הם נדמו לבאים עמם במגע כנקיי דעת, פשוטים ותמימים, בני מדבר פרימיטיביים שהקידמה והממון טרם השחיתו את נשמתם, אנשים שכל המדבר פרוש לרגליהם ואינם מטריחים עצמם בדקויות של רישום בעלויות והליכים ביורוקרטיים.

ברוב המקרים, הערימו דווקא הבדווים עצמם על הסוחרים, הלאו אותם בסיפורים על עסקי ירושה סבוכים כביכול. היו רק מעטים שידעו לפלס דרך בתוך המבוך, לסנן מתוך דברי הנימוסין והחנופה שהרעיפו הבדווים את הגרעין האמיתי, ולרכוש את אמון בני שיחם. בין המעטים הללו היו שפאק ולבזובסקי.

השניים נטלו על עצמם את ההשתלבות באתגר הגדול של גאולת אדמות הנגב, הם קנו שטח של אלפיים דונם בנגב המערבי והסדירו את כל הליכי העברת הבעלות. אין לדעת מה התכוון אברהם לעשות בשטח זה שרכישתו הייתה כרוכה בממון ובמאמץ רב. ייתכן שקיווה להזרים לשם מים או אולי אף לגלות במקום מקורות נביעה.

ראש המחלקה להתיישבות היה יוסף וייץ, ידיד משפחת לבזובסקי. בנו יחיעם היה לימים מפקד בכיר בפלמ"ח ובלייל 16/6/1946 נהרג בפעולת גשר א-זיב שנערכה במסגרת "ליל הגשרים". יחיעם נישא למוסיקאית רמה סמסונוב שגרה בחדרה בשכנות לבית לבזובסקי. מיום שמונה לתפקידו, שאף יוסף וייץ לרכז רצף של שטחי קרקע בבעלות יהודית בכדי להבטיח את שיוכם למדינה היהודית אם וכאשר תחולק הארץ.

וייץ מינה מטעמו את עורכי הדין מויאל וצוקרמן. שניהם, נודעו כסוחרים קרקעות גדולים בעצמם. בין צוקרמן ושפאק שררו יחסי ידידות ארוכי שנים, שתי המשפחות נמנו עם עשירי גדרה. במשרדו שבתל-אביב ערך צוקרמן מיפוי בעלויות של אדמות הנגב ופעל לריכוזן בידי הקרן הקימת לישראל. פעילותו של צוקרמן כללה משא ומתן ישיר עם הבדווים ובמקביל, קניית האדמה מידי בעלים יהודים שהחזיקו בקרקעות פרטיות. על-פי רוב, נאלצו הבעלים למכור את הקרקעות ברווח זעום, הן מטעמים רגשיים וציוניים והן משום שהגיעו להכרה כי לא יוכלו לממש את נכסיהם אם לא ישתפו פעולה עם המוסדות.

בחורף 1943 ניהל צוקרמן משא ומתן קדחתני עם שפאק ולבזובסקי כדי לרכוש מהם את אדמתם. במהלך חודש אפריל 1943 כבר היה המשא ומתן על סף השלמתו, וייץ עצמו השתלב בדיון ועמד לחתום על העסקה לשביעות רצון כל הנוגעים בדבר.

יום אחרון

אברהם הרבה לפקוד את אדמותיו בנגב. מוחו קדח מרעיונות. הוא דיבר על תכניות רחבות היקף והשראה. הוא האמין כי גם אם תועבר הבעלות לקרן הקימת, יוכל הוא לתרום מניסיונו העשיר בתחום איתור מקורות מים שיחיו את המקום ויפריחוהו. דעתו הייתה נתונה להתיישבות המשגשגת ועל-כן לא נתן דעתו לטרדות קטנות, כמו העקיצה הפתאומית שחש לפתע בשפתו העליונה.

כשהשלים ענייניו, נכנס למכוניתו ונסע לתל-אביב והסדיר את ענייניו במשרדי הקרן הקיימת, לקראת השלמת החוזה. משם יצא לביתו בחדרה. אף שלא היה שומר שבת במובן ההלכתי, הקפיד

לשמור על טקס קבלת השבת בחיק המשפחה. בנותיו לא ישכחו לעולם את החגיגות ששרתה בבית עם רדת השבת:

”במטבח הרחב והלבן הסבה כל המשפחה. באווירה חגיגית ומיוחדת קודשה השבת לאחר שנתנו קולם בשיר. לקראת הסעודה תרמה כל אחת מהבנות חלקה בתכנית: שירה, דקלום, נגינה בחליל היו חלק בלתי נפרד מקבלת השבת. אמא צ'רנה הגישה לשולחן מטעמים שהתאימו למאווי ולטעמו של כל אחד.”

הוא מיהר הביתה, אל המנוחה והנחלה שבתום שבוע מאומץ, עתיר מתחים וקשיים. כרגיל, הביא עמו מתנה לשמח בה את משפחתו. הפעם בא עם ערמונים טריים שאותם ייקלו באש בתום הארוחה.

העקיצה הציקה לו וכאביו הפכו עזים יותר ויותר. כאשר הגיע לביתו, טרם כניסת השבת, הספיק לעבוד בבוסתן עצי הפרי שטיפח בחצרו ואף ניסר במו ידיו את עץ האורן שגדל בחצר והפריע לייבוש הכביסה. כשסיים מלאכתו, הבחינה צ'רנה בחולשתו הפתאומית ובקשה כי ישכב במיטתו ולנוח עד אשר ישובו כוחותיו.

בבוקר יום ראשון הלכו ארבע הילדות כרגיל לבית הספר. האב שכב במיטה פניו היו נפולות אך עיניו חייכו. “אל תדאגו, אני אבריא ואנחנו עוד נרקוד” הבטיח.

הבנות נפרדו ממנו וציפו לפגשו בבית עם שובן. כעבור עשרות שנים עוד תלווה אותן, כל אחת מהן על-פי דרכה, חרדת היום ההוא בו יצאו את הבית כשלחיין חמה מנשיקת אביהן ושובו אל בית שנותר חשוך מצחוק ושמחה.

כשהורע מצבו, יצאה צ'רנה מן הבית, קראה לעזרה והבהילה את בעלה לבית החולים “אסותא” בתל-אביב. הוא הובהל לחדר הניתוח. הרופאים אבחנו זיהום שהתפשט בעת הטיפול הכירורגי, הוא איבד את הכרתו ונפטר מייד. באותה עת טרם היה הפניצילין בשימוש האוכלוסייה האזרחית בארץ.

יומיים אחר כך, ביום 21/5/1945 הופיעה ידיעה בעיתון “דבר”:

”אברהם לבזובסקי מת שלשום. בן 47. יליד אוזיור שליז גרודנה. הידיעה על מותו עוררה אבל כבד בחדרה. הגויה הובאה אחר הצהריים מתל-אביב. בלוויה השתתפו למעלה מאלף איש. בדברי המספידים ב”כ הסתדרות העובדים, המועצה המקומית, ההסתדרות החקלאית, הרב המקומי ואחרים, תוארה דמותו כאיש עבודה בעל מעוף ויזמה רבה.

בחדרה היה למעלה מ- 30 שנה, ורב חלקו בהתפתחות המושבה. בשנותיו הראשונות בחדרה היה עסקן פועלים מסור, חבר וועד הפועלים בשנים 1921-23. במשך הזמן, כשנעשה בעל משק ומנהל פרדסים, העסיק רק פועלים עברים בתנאי שכר הוגנים בזמנים שכל המושבה הייתה

שטופה עבודה זולה. קשריו עם תנועת העבודה לא נותקו במשך כל הזמן. זכות גדולה לו בגילוי מקורות מים רבים בכרכור. יזם והוציא לפועל תכניות התיישבות באותה סביבה. מת בעודו מתכן תכניות לפעולות התיישבות חדשות.”

לאחר מותו של אברהם הורע מצבה הכלכלי של המשפחה. הנושים עטו על רכושן ותבעו את חובם. ידידים קרובים היטו שכס ועמדו לימין האלמנה. שנים ארוכות ומייסרות חלפו עד אשר הנציחה מועצת המושבה חדרה את שמו ובשכונה שנבנתה על אחד מפרדסיו נקרא אחד הרחובות בשם "רחוב אברהם לבזובסקי".

עם בוא הגעגוע

איש עקשן היה אברהם לבזובסקי. לא אחת נקלע לעימותים עם בעלי שררה וכוח ושילם את מחיר עקשותו. מעולם לא ידע פחד, לא מנרגנותם של ידידים ולא מחרבם של אויבים, לא מעבודה מפרכת ולא מדוחק כלכלי. מותו בא בחתף, במלוא אונו ופעילותו, בן 47 בלבד.

ארבע בנות הותיר אחריו אברהם לבזובסקי במותו. הן בגרו ללא אבא תומך ומלווה אך כל אחת מהן נשאה עמה זיכרון מהאב שהסתלק פתאום. הן הקימו משפחות וילדו ילדים, נכדים לאברהם לבזובסקי, ארבעה מהם נושאים את השם אברהם, לזכר סבם המנוח.

פועלו של לבזובסקי עודנו ניכר בנוף הארץ. יישובים פורחים הוקמו באדמות שבהן מצא מים, חבלי ארץ נגאלו משממונם והיו לשדות ברכה. אברהם לבזובסקי מת בטרם נתנו ניצני יוזמותיו פרי. הוא נפטר תוך כדי מאבקו למען האדם, האדמה, המים והחיים.